

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Eliška Kasprzyková

Kompetence výchovného poradce na středních školách

Olomouc 2018

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 12. dubna 2018.....

Eliška Kasprzyková

Poděkování

Děkuji Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D. za podněty a rady, které mi jako vedoucí diplomové práce poskytovala při jejím zpracování.

Děkuji výchovným poradcům, díky nimž jsem mohla uskutečnit výzkumné šetření pro tuto práci.

Anotace

Jméno a příjmení:	Eliška Kasprzyková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Kompetence výchovného poradce na středních školách
Název v angličtině:	Competence educational advisor at secondary schools
Anotace práce:	Bakalářská práce se zaměřuje na práci výchovného poradce na SŠ a jeho kompetence. Hlavním cílem práce je vymezit problematiku výchovného poradenství na středních školách se zaměřením na práci výchovného poradce. V praktické části dále pak analyzovat osobnost výchovného poradce z pohledu jeho dílčích kompetencí. Úvodní část práce se zaměřuje na osobnost výchovného poradce, jeho osobností rysy, vzdělání, právní vymezení výchovného poradce a etické zásady práce výchovného poradce. Teoretická část bakalářské práce seznamuje s náplní práce výchovného poradce, s jeho postavením na střední škole a jeho spoluprací s různými organizacemi, rodiči a žáky. V praktické části bude vymezena metodika výzkumného šetření zaměřeného na analýzu vybraných výchovných poradců z pohledu dílčích kompetencí prostřednictvím realizovaných polostrukturovaných rozhovorů.
Klíčová slova:	Výchovný poradce, kompetence, výchovné poradenství, osobnost výchovného poradce, role výchovného poradce.
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis focuses on the work of educational counselor at secondary schools and its competencies. The main aim of the thesis is to define the issue of educational counseling at secondary schools focusing on the work of the educational counselor. The practical part further analyzes the personality of the educational counselor from the perspective of his / her partial competencies.
Klíčová slova v angličtině:	The educational counselor, the competence, the educational counseling, the personality and the role of the educational counselor.

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Záznamy rozhovorů, přepisy Příloha č. 2: Etický kodex výchovného poradce (etický kodex)
Rozsah práce:	71stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Anotace	4
Obsah	6
ÚVOD	8
1 OSOBNOST VÝCHOVNÉHO PORADCE	9
1.1 Osobnostní rysy výchovného poradce	9
1.2 Předpoklady pro výkon práce výchovného poradce	11
1.3 Role výchovného poradce ve škole	12
1.4 Etické zásady práce výchovného poradce	14
2 KOMPETENCE VÝCHOVNÉHO PORADCE	16
2.1 Kompetence, schopnosti výchovného poradce	16
2.2 Druhy kompetencí	18
2.3 Legislativní ukotvení v rámci organizace struktury školy	20
2.4 Postavení výchovného poradce na SŠ	22
2.5 Náplň práce výchovného poradce na SŠ	23
3 VÝCHOVNÝ PORADCE A SPOLUPRACUJÍCÍ ORGANIZACE	26
3.1 Pedagogicko-psychologické poradny	26
3.2 Speciálně pedagogická centra	27
3.3 Střediska výchovné péče	28
3.4 Další spolupracující organizace	29
4 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	31
4.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky	31
4.2 Metody výzkumného šetření	33
4.3 Výzkumný soubor a realizace výzkumného šetření	33
4.4 Interpretace výsledků výzkumného šetření	35
4.4.1 Oblast odborných či technických kompetencí	35
4.4.2 Oblast metodických a koncepčních kompetencí	36
4.4.3 Oblast sociálních kompetencí	37
4.4.4 Oblast osobních (osobnostních) kompetencí	38
4.4.5 Oblast komunikačních kompetencí	39
4.4.6 Oblast manažerských kompetencí	40
4.5 Shrnutí a diskuze výsledků výzkumného šetření	41
5 Výchovný poradce na střední škole	44
5.1 Náplň práce výchovných poradců na sledované střední škole	44
5.2 Diagnostické prostředky výchovných poradců na sledované střední škole	49
5.3 Intervenční metody používané v praxi výchovného poradce	50

5.4	Objekty výchovného poradenství na střední škole	51
5.5	Krátkodobé a dlouhodobé cíle poradenství na škole	53
Závěr		54
Seznam použitých zkratk		56
Seznam použité literatury a zdrojů		57
Legislativa		60
Internetové zdroje		60
Seznam příloh		61

ÚVOD

„Termínem výchovné poradenství byla a je dosud označována koncepce odborných poradenských a podpůrných služeb v otázkách výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Zabývá se otázkami souvisejícími s psychologickými, pedagogickými, pedagogicko-psychologickými a speciálně pedagogickými aspekty ontogeneze dětí a mládeže od předškolního věku až do období dospívání. Představuje zatím jedinou, státem podporovanou a řízenou odbornou pedagogicko-psychologickou poradenskou službu ve školství poskytovanou dětem a mládeži, jejich zákonným zástupcům a učitelům škol, ve kterých se žáci vzdělávají, vychovávají a připravují pro své uplatnění ve společnosti“ (Opekarová, 2007, s.7).

Téma bakalářské práce jsem si vybrala z důvodu, že jsem vždy tuto náročnou práci obdivovala, a při tom si uvědomovala, že je ze strany veřejnosti opomíjena.

Práce výchovného poradce na střední škole přináší radost, ale i mnohá úskalí. Hodně věcí se povede, ale nastávají i situace, které se nepodaří vyřešit. Náplň práce výchovného poradce je široká a vyžaduje maximální nasazení. Bakalářská práce se zaměřuje na osobnost výchovného poradce, jeho kompetence a zejména na náplň práce výchovného poradce. Jedním z cílů bakalářské práce je tedy i popis osobnosti výchovného poradce, jeho náplň práce a vyzdvižení důležitosti jeho pozice na středních školách.

Hlavním cílem práce je **vymezit problematiku výchovného poradenství** na středních školách se zaměřením na práci výchovného poradce. V praktické části dále pak **analyzovat osobnost výchovného poradce z pohledu jeho dílčích kompetencí**.

Úvodní část práce se zaměřuje na osobnost výchovného poradce, jeho osobnostní rysy, vzdělání, právní vymezení výchovného poradce a etické zásady práce výchovného poradce. Teoretická část bakalářské práce seznamuje s náplní práce výchovného poradce, s jeho postavením na střední škole a jeho spoluprací s různými organizacemi, rodiči a žáky.

V praktické části bude vymezena metodika výzkumného šetření zaměřeného na analýzu vybraných výchovných poradců z pohledu dílčích kompetencí prostřednictvím realizovaných polostrukturovaných rozhovorů.

1 OSOBNOST VÝCHOVNÉHO PORADCE

Osobnost výchovného poradce má významný vliv na utváření psychologické atmosféry poradenského procesu a v konečném důsledku má značný dopad na výsledný efekt celého procesu poradenství. Podle SEJČOVÉ (2011, s. 150) má mít poradce vlastnosti připisované spíše ženské povaze – silnou emotivní schopnost, citlivost a pochopení pro druhé, ale i vlastnosti, které podle obecné představy přísluší mužům – objektivnost, analytický postoj, rozhodnost. Podle MATOUŠKA (2003, s. 80) dosahují lidé obou pohlaví v poradenské práci stejně uspokojivých terapeutických výsledků.

1.1 Osobnostní rysy výchovného poradce

Výchovný poradce je považován za nejdůležitější článek poradenských služeb ve školním prostředí pro žáky, rodiče i ostatní učitele, s nimiž působí na jednom pracovišti. Výchovný poradce musí mít vlastnosti odborné, výkonové i osobnostní. Tyto vlastnosti mu ulehčí zvládat práci výchovného poradce současně s klasickou učitelskou edukační činností ve školním zařízení. Výchovného poradce můžeme definovat jako osobu řídící a organizující na profesionální úrovni edukačního procesu (Průcha, 2000, s269).

„Nejvýznamnější novou zátěží učitelů je přibývající nepozornost, nekázeň, vulgární vyjadřování i neurvalé, drzé chování vzrůstající části dospívající populace. Míra násilí i agresivity začíná vážně ohrožovat spolužáky i vyučující, převážně učitelky. Rizika nedostatečného řádu a pořádku představují již nejvýznamnější stresový faktor soudobého učitelství“ (Průcha, 2000, s. 269).

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že úspěšnost výchovného poradce jako učitele závisí na jeho komplexní způsobilosti k výkonu dané profese. Výchovný poradce je v první řadě učitelem, edukátorem, neboť funkci výchovného poradce nevykonává na plný úvazek. Učitel má ve výchově a vzdělávání klíčovou úlohu. Na něm závisí realizace cílů a obsahu výchovy a vzdělávání. Učitel i tedy výchovný poradce se podílí na motivaci žáků k učení, na stylu, kterým se žáci učí, podílí se i na utváření postojů žáků. Práce výchovného poradce je determinována subjektivními a objektivními faktory.

Subjektivní faktory determinující pracovní činnost výchovného poradce jsou vnitřní podmínky vycházející z osobnosti výchovného poradce. Zahrnují jeho charakterové vlastnosti, vnitřní motivaci, fyzickou a psychickou způsobilost k výkonu profese. Výchovný poradce by měl být vybaven odpovídajícími způsobilostmi a to: odbornou, výkonovou i osobnostní. Objektivní faktory determinující pracovní činnosti výchovného poradce zahrnují makro podmínky vyplývající z legislativy. Jedná se např. o odměňování učitelů, pracovní úvazek vyjadřující přímou a nepřímou pracovní povinnost, koncepci vzdělávání učitelů a jejich profesionální kariéru (Michalová, 2017, s.10).

V závěru této podkapitoly je možné shrnout osobnostní rysy výchovného poradce asi takto: Výchovný poradce si musí zachovat nadhled a nenechat sebou emotivně manipulovat. Další sociální dovedností, kterou je možné označit za nepostradatelnou, je empatie, vcítění se do dotyčné osoby. Zde je třeba zdůraznit spolupráci s rodiči a ne je odsuzovat za to, že své děti něco nenaučili. Výchovný poradce si musí uvědomit, že by si svým nepřístupným jednáním uzavřel cestu k rodičům žáků.

Obrovský díl osobnosti výchovného poradce tvoří jeho charakterové nastavení. Pro tuto práci se hodí člověk optimisticky naladěný, který nezapomíná na příjemné chování a hlavně musí umět rozdávat úsměv. Vždyť A. Einstein to vyjádřil slovy: „*Ztracený je den, kdy jsme se nezasměli.*“ Dalším základním kamenem je humor. Velkou předností výchovného poradce a učitelů obecně je také umění přiznat chybu (Michalová, 2017, s. 15).

Před nástupem odborného studia má prokazovat každý kandidát poradenského povolání nějaké náznaky vlastností terapeutické osobnosti. Některé vlastnosti jsou dány geneticky, jiné si uchazeč osvojí vlastními rozhodnutími při utváření své stupnice hodnot (Fromm, 1947, in Matoušek 2003). Jejich charakteristikou se zabývá MATOŠEK (2003).

- Nejdůležitějším předpokladem je zdatnost a inteligence.
- Druhým předpokladem je přitažlivost – jedná se o přitažlivost na základě fyzického vzhledu, ale i na základě sdílení podobných názorů, hodnot.
- Dalším předpokladem je důvěryhodnost – podle S. R. STRONGA (1968, in Matoušek, 2003) se skládá z tohoto, jak klient u výchovného poradce vnímá smysl pro čestnost, srdečnost a otevřenost. K této vlastnosti patří i diskrétnost, spolehlivost, porozumění (pochopení pro klienta).

- Dalším předpokladem jsou komunikační dovednosti – tvoří nezbytnou schopnost každého, kdo chce vytvářet vztah s klientem.

Má-li výchovný poradce dobře pracovat s žáky, měl by prokázat tři druhy dovedností.

- Odbornou kvalifikaci a znalosti – tu získávají výchovní poradci ve specializačním studiu pro výchovné poradce. Odborná kvalifikace výchovného poradce vyžaduje znalosti z oblasti pedagogiky, speciální pedagogiky, psychologie, znalost školských předpisů.
- Poradenské dovednosti – zde je velmi důležitý vztah mezi žákem a výchovným poradcem.
- Interpersonální dovednosti.

Nejdůležitější podmínkou pro práci výchovného poradce je mít kladný a srdečný vztah k lidem. MATĚJČEK (2011, s. 21) tvrdí, že o pomoc vždy žádáme toho, kdo k tomu má předpoklady, od koho se můžeme dočkat skutečné dobré rady. Mezi hlavní činnosti výchovného poradce patří pomáhat žákům řešit školní problémy, osobní problémy a rodinné problémy. Dobrý výchovný poradce musí být integrovaná, vyrovnaná osobnost s jasnou hierarchií životních hodnot, zároveň musí zůstat otevřený novým myšlenkám a podnětům. Z těchto náročných předpokladů je zřejmé, že ne každý kandidát se hodí na poradenské povolání (Drapela, Hrabal a kol., 1995).

1.2 Předpoklady pro výkon práce výchovného poradce

Na střední škole ve funkci výchovného poradce působí učitel, který současně na dané škole učí žáky z některých všeobecně vzdělávacích předmětů nebo odborných předmětů. Tyto dvě role, které učitel na dané škole zastává, jsou pro něho velice náročné. Učitel má v těchto dvou rolích vlastnit předpoklady výchovného poradce i učitele obecně.

Předpoklady pro výkon funkce výchovného poradce stanovuje zákon o pedagogických pracovnících (č. 563/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů) a vyhlášce o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků (č. 317/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Mezi nutné obecné předpoklady pro výkon funkce výchovného poradce řadíme například plnou způsobilost k právním úkonům, odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou

činnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a prokázání znalosti českého jazyka (Čáp et al., 2009, s. 2).

Pro výkon práce výchovného poradce je vyžadováno vysokoškolské vzdělání s pedagogickým zaměřením (Šefránková, 2007, s. 27). Vzdělání musí být ještě doplněno o specializovanou kvalifikaci výchovného poradce, kterou učitel získá na vysoké škole nebo absolvováním specializované přípravy pro výchovné poradce organizované metodickými centry (Lacena, 2010, s. 10 -11).

Paragraf 8 vyhlášky o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků specifikuje studium pro výchovné poradce takto: Absolvent studia pro výchovné poradce získává specializaci v oboru, která je zaměřena na oblast speciální pedagogiky, pedagogiky a psychologie. Tato specializace se stává předpokladem pro výkon činnosti výchovného poradce (Vyhláška č. 317/2005 Sb. online). Výchovný poradce je absolventem kvalifikačního studia výchovného poradenství akreditovaného MŠMT ČR. MŠMT vydalo tzv. Standard studia pro výchovné poradce.

1.3 Role výchovného poradce ve škole

Výchovný poradce je osoba na škole nepostradatelná, neboť musí zvládnout spoustu rolí, je v organizační struktuře školy podřízen přímo řediteli školy. Není tedy podřízen ani třídním učitelům, metodikovi prevence, ani není odpovědný za svoji práci pedagogicko-psychologické poradně. Všeobecně lze říci, že výchovný poradce se zaměřuje především na integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami včetně integrace nadaných dětí a věnuje se i problematice kariérového poradenství.

Mezi nejdůležitější role výchovného poradce patří (Michalová, 2017, s. 30).

- Výchovný poradce je prostředníkem při řešení konfliktů ve vztahu žák – učitel. Musí umět naslouchat žákovi, učiteli. Nesmí zklamat jejich důvěru, jinak by řešení nebylo možné a účinné.
- Musí být „Vrbou“ pro děti, které se přijdou se svými problémy svěřit a očekávají pomoc. Velmi často se jedná o konflikty v rodině, mezi žáky nebo problémy ve vztahu s opačným pohlavím. Zde je výchovný poradce zavázán důvěrou dětí. Je skvělé, když žáci výchovného poradce vyhledávají a řeší s ním své problémy. Zde

je potom naplněn cíl práce výchovného poradce a jeho práce má ten správný smysl. Výchovný poradce musí ukázat své dobré komunikační a sociální schopnosti, aby rodiče získal ke spolupráci, která povede k řešení situace.

- Výchovný poradce musí být také pomocníkem pro kolegy. Kolegové se na výchovného poradce obracejí se vzdělávacími i výchovnými problémy. Je nutné získat kolegy ke spolupráci a snažit se je přesvědčit, že je nutná pomoc a nejedná se o jejich selhání.
- Výchovný poradce je oporou učitele a mediátorem při jednáních s rodiči. Při jednání výchovných komisí tvoří společně s metodikem prevence, třídním učitelem a případně zástupcem ředitele tým, který se sněží dobrat konstruktivních řešení vzniklého problému.
- Výchovný poradce je koordinátorem péče o děti se SVP. Výchovný poradce se podílí na podchycení dětí s poruchami učení a chování, metodicky řídí učitele při tvorbě IVP. Výchovný poradce sleduje oblast legislativy, reaguje na veškeré změny.
- Výchovný poradce je koordinátorem pro oblast volby povolání. Výchovný poradce informuje rodiče žáků o možnostech dalšího studia na středních školách. Pomáhá žákům s rozhodováním o dalším studiu. Spolupracuje s informačním střediskem úřadu práce.
- Výchovný poradce je také řadovým učitelem a někdy i třídním učitelem. Toto spojení je pro práci výchovného poradce dobré, neboť výchovný poradce je více mezi dětmi a může lépe vnímat jejich problémy.
- Výchovný poradce je členem širšího vedení školy a členem školního poradenského pracoviště.
- Role výchovného poradce vyžaduje energii, kreativitu a dokonalé sociální dovednosti.

Výchovný poradce má celou škálu kompetencí. Jeho postavení není jednoduché. Tvoří pilíř mezi učiteli a žáky v rámci výchovně-vzdělávacího procesu ve škole. Podle vyhlášky č. 72/2005 Sb., má výchovný poradce kompetence nejen informační a metodické, ale řadu dalších. Spolupracuje i s rodiči, vedením školy a zástupci různých organizací, řídí se etickým kodexem výchovných poradců. Učitel v roli výchovného poradce se ocitá v řadě složitých rolí.

1.4 Etické zásady práce výchovného poradce

Smyslem kodexu je vymezit etická pravidla pro výchovné poradce. Jsou to jednotná a uznávaná pravidla, která slouží potřebám práce výchovných poradců, potřebám klientů, pedagogů, a pro informaci pracovníkům spolupracujících úřadů a institucí.

Etický kodex výchovných poradců byl projednaný a schválený na Kongresu výchovných poradců, v Praze 28. 3. 2008. Obsahuje čtyři základní body (Asociace výchovných poradců, 2008).

I. Etická odpovědnost výchovného poradce vůči klientům. Zde jsou rozepsány hlavní činnosti práce výchovného poradce vůči svým klientům, nadřazenost zájmů klientů a jak by měl výchovný poradce respektovat soukromí klientů.

II. Práva a prospěch klienta. Při poskytování informací má mít klient právo na bezpečnost, naprostou diskrétnost a zachování profesionálního tajemství. V průběhu poskytování informací má mít zaručené naprosté soukromí.

III. Omezení vyplývající z profese. Výchovný poradce pracuje pouze na situacích, které spadají do jeho odborné kompetence. Výchovný poradce by se měl orientovat v aktuální školské a další potřebné legislativě.

IV. Výkon profese (profesní praxe). V této části kodex popisuje profesionální vztahy mezi žáky, rodiči a vztahy k odborníkům jiných profesí.

Nutné je zmínit další legislativní dokumenty při práci výchovného poradce. Výchozím dokumentem je školský zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Podle školského zákona odst. 1 písmeno f) a odst. 2 § 21, mají žáci a jejich zákonní zástupci právo na poradenskou pomoc školy nejen v oblasti vzdělávání, ale i v oblasti prevence nežádoucího chování.

Obsah a organizaci poradenské pomoci poskytované školou rozpracovává prováděcí předpis k tomuto zákonu, kterým je vyhláška č. 72/2005Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (novelizováno vyhláškou 116/2011 Sb.). Dále vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (novelizována vyhláškou 147/2011 Sb.).

Zásadním pilířem v práci výchovného poradce jsou etické zásady jeho práce. Tyto zásady jsou důležité pro získání důvěry mezi žáky, rodiči a také kolegy. Výchovný poradce:

- a) Neřeší problémy klienta na veřejnosti ani před ostatními pedagogy a dbá jeho důstojnosti a psychické integrity.
- b) Nezabývá se problémy nesouvisející s konkrétní věcí, kterou se žákem řeší. Neklade intimní otázky bez souhlasu či přítomnosti rodičů.
- c) Chrání informace o klientovi, s přenosem informací by musel mít souhlas klienta. Tato situace nastává v souvislosti s nepochopením ze strany ostatních vyučujících a vedení, kdy výchovný poradce musí zachovávat mlčenlivost.
- d) Pokud klient naznačí události, které zakládají podstatu trestného činu, či ohrožení klienta nebo okolí na zdraví a životě, je nucen toto oznámit příslušným orgánům. Musí však dopředu upozornit klienta, že věc bude muset ohlásit. Jedině kdyby hrozilo nebezpečí z prodlení, anebo by byla vzniklá škoda větší, než následky porušení mlčenlivosti, lze konat bez předchozího souhlasu. Je však třeba ihned informovat klienta o vzniklých skutečnostech.
- e) Poradce musí vždy oddělovat informace získané v poradenském procesu od událostí, které probíhají ve vyučovací hodině, proto musí umět striktně oddělovat obě své role učitele versus poradce.
- f) Podle zákona má klient právo nahlížet do spisu a získat tak všechny informace, které s jeho osobou či dítětem souvisí. Ani označení dokumentu jako důvěrné neplatí pro klienta, ten má právo vidět a mít možnost duplikovat (za úplaty) všechny dokumenty.
- g) Klient nemůže měnit zprávy od odborníků, ale může se k těmto zprávám vyjádřit či s nimi nesouhlasit.
- h) Pokud se výchovný poradce dostává do situace, kdy sám není schopen danou situaci vyřešit, nebo se dostává na hranici etických zásad, pak se může obrátit na další odborníky či externisty. Autodiagnostika by měla být součástí odpovědného přístupu k práci (Čáp, 2009).

Shrnutí

Seznámili jsme se s osobností výchovného poradce, stručně jsme definovali jeho osobnostní rysy a popsali jsme předpoklady pro výkon funkce výchovného poradce. Vymezili jsme základní role výchovného poradce na škole a popsali jsme základní etické zásady práce výchovného poradce.

2 KOMPETENCE VÝCHOVNÉHO PORADCE

Pojem kompetence je často používaný, ale jedná se o poměrně nejednoznačný pojem. Celkem se vyskytují dva základní významy pojmu kompetence (Tureckiová, 2004, s. 29 – 30). Kompetence ve smyslu oprávnění nebo pravomoci představují soubor rozhodovacích pravomocí, s kterými bezprostředně souvisí odpovědnost za důsledky. V rámci tohoto vymezení lze danou kompetenci udělit, ale také ji odebrat nebo delegovat na jinou osobu. Tento význam pojmu úzce souvisí s dalšími termíny, jako je moc, vliv nebo autorita. Kompetence jako vyjádření obecné schopnosti adekvátně zhodnotit situaci a dokázat jí přizpůsobit své jednání, případně být připraven (umět) na situaci reagovat zásahem do systému, který se v důsledku proaktivního jednání žádoucím způsobem promění (Tureckiová, 2004, s. 29). Pod pojmem schopnost je zde míněn soubor znalostí, dovedností, vlastností, ale i postojů, které se odrážejí do jednání jedince.

2.1 Kompetence, schopnosti výchovného poradce

Zjednodušeně lze základní rozdíl mezi obojím chápáním pojmu kompetence charakterizovat tak, že první význam zdůrazňuje to, co je dáno člověku z vnějšku na základě konsensu druhých lidí. Druhý význam pojmu se zaměřuje na vnitřní kvalitu jedince. Ta je dána jeho úrovní rozvoje v daném okamžiku a je do jisté míry nezávislá na okolním světě (Kubeš, Spillerová, Kurnický, 2004, s. 15). Pro řešení kompetencí v dané bakalářské práci využívám pojem kompetence ve smyslu obecné schopnosti dané osoby. Cílem bude zjištění vnitřních kvalit jedince, jeho dovedností, vědomostí, schopností, postojů a ostatní složky, které zasahují a ovlivňují pracovní výkon.

Kompetence je tedy soubor či množina chování, která vede k očekávanému výsledku. To znamená, že pokud je pracovník kompetentní, plní své úkoly na dobré nebo vynikající úrovni. Aby je však mohl plnit, musí být splněny následující podmínky (Kubeš, Spillerová, Kurnický, 2004, s. 26 – 27).

- Jedinec musí být vnitřně vybaven vlastnostmi, schopnostmi, vědomostmi a dovednostmi, které nutně potřebuje pro dané chování.
- Dále musí být motivován. Motivován je v tom případě, pokud sledává v požadovaném chování hodnotu a je ochoten vynaložit tímto směrem potřebnou energii.

- V potřebné řadě musí být splněna podmínka, že jedinec má možnost dané chování v konkrétním prostředí použít.

První dva předpoklady se vztahují k osobnosti pracovníka, avšak rozděluje je možnost rozvoje. Zatímco dovednosti a vědomosti lze rozvíjet poměrně snadno, motivy, hodnoty a postoje je možné ovlivnit poměrně těžce, a to z toho důvodu, že se řadí mezi stabilní složky osobnosti. Třetí podmínka nesouvisí s osobností jedince, ale vztahuje se k vnějšímu prostředí, k vnějším podmínkám, které ovlivňují předešlé předpoklady. Je nutné dodat, že aby byl pracovník kompetentní, musí být splněny všechny podmínky najednou. Jednotlivé podmínky jsou si tedy rovnocenné, a pokud by měl například pracovník podat dobrý výkon, ale chyběly by mu adekvátní vědomosti, nelze od něj dobrý výkon očekávat (Kubeš, Spillerová, Kurnický, 2004, s. 27).

Termín schopnost nejvíce odpovídá obsahu pojmu kompetence, přesto lze najít určité odlišnosti. Schopnost lze definovat jako předpoklad k výkonu. Je to jeden ze zdrojů, které má jedinec k dispozici a jež se ve většině případů pojí s určitou oblastí lidské činnosti. Díky schopnostem se snáze a rychleji získávají informace, znalosti a dovednosti, ovšem ne vždy to neznamená, že člověk bude úspěšně konat. Schopnosti nezaručují úspěšné jednání v konkrétních situacích, například učitel může ovládat veškeré didaktické zásady a přitom být špatným učitelem. Naproti tomu kompetence zahrnuje i prvek konání či akce, je zde spojení s konkrétní situací či kontextem, a to je hlavní rozdíl mezi těmito pojmy (Veteška, Tureckiová, 2008, s. 25 – 27).

Kompetence je možné dělit mnoha způsoby, autoři používají různé principy a způsoby členění. Kompetence výchovného poradce lze chápat jako zručnost, způsobilost, mistrovství člověka adekvátně a efektivně jednat s lidmi, a řešit problémy svého začlenění do sociální skupiny i svého působení ve skupině, a to v souladu s cíli organizace a na základě reflektovaného respektování mravních principů (Smékal, 1995, s. 11).

Profesní kompetence můžeme definovat jako soubor dovedností, znalostí, postojů či zkušeností, které nám umožňují vykonávat dobře svou profesi. Na prvním místě musíme jmenovat kompetenci komunikativní, která se projevuje v různých pedagogických situacích schopností účinně komunikovat se žáky (Dvořáková, 2006, s. 10). Dvořáková (2006, s. 9) ještě uvádí diagnostickou kompetenci. Je to schopnost diagnostikovat vědomosti, dovednosti žáků atd.

Kompetence didaktická představuje znalost strategií výuky, metod a forem práce zaměřené na možnosti žáků s ohledem na jejich individuální schopnosti (Vašutová, 2002, s. 26).

Kompetence pedagogická spočívá v tom, jak učitel plánuje, organizuje a řídí učení žáků s ohledem na jejich vývojovou úroveň a schopnosti (Šikulová et al., 2007, s. 12). Všechny kompetence jsou však pouze orientační.

Významnou roli v práci učitele zaujímá také schopnost sebereflexe. Sebereflexe znamená neustálé přemýšlení o sobě jako učiteli, žácích a výsledcích své činnosti. Učitel s touto schopností je ochoten porozumět sobě samému, angažuje se ve svém profesním rozvoji, hledá a zkouší nové způsoby řešení, učí se z vlastních zkušeností i zkušeností jeho kolegů (Spilková, 2010, s. 39).

2.2 Druhy kompetencí

Do práce učitele i výchovného poradce vstupuje mnoho kompetencí, které se vzájemně prolínají v závislosti na různých situacích. Pro potřeby bakalářské práce a stanovení výzkumných otázek budu vycházet ze základních klíčových kompetencí, které uvádí Belz a Siegrista. Mezi nejzákladnější patří:

- Komunikace – komunikativnost znamená připravenost a schopnost jedince vědomě a harmonicky argumentovat, tzn. Vypovídat o vlastní osobě a o ostatních co nejjasněji a nejsrozumitelněji, umět odlišit podstatné od méně podstatného, vědomě naslouchat a být vstřícný k potřebám jiným (Belz, Siegrist, 2001, s. 185).
- Kooperace – zahrnuje připravenost a schopnost jedince aktivně a zodpovědně se podílet na skupinových pracovních procesech, tzn. Poskytovat své vědomosti a dovednosti, být vstřícný ostatním a respektovat jejich názory, představy a přesvědčení, dodržovat dohodnutá pravidla a nezapomenout na společný cíl (Belz, Siegrit, 2001, s. 185).
- Schopnost řešit problémy – znamená připravenost a schopnost jedince převzít na sebe v přiměřeném rozsahu odpovědnost, popřípadě spoluodpovědnost, zpracovávat samostatně informace, plánovat výsledky, dokumentovat a shrnovat a systematicky a prozíravě optimalizovat průběh prací, umět rozpoznávat problémy a rozčlenit je na menší celky, hledat alternativy řešení, dílčí řešení smysluplně

spojovat v řešení celkové a znát optimální postupy vedoucí k cíli (Belz, Siegrist, 2001, s. 231).

- Kreativita – kreativní je člověk, který je otevřený k poznávání nových a originálních postupů a řešení vyskytujících se problémů. Je přístupný neobvyklým a málo používaným řešením (Belz, Siegrist, 2001, s. 231).
- Samostatnost a výkonnost – znamená umění a schopnost jedince vyvíjet vlastní iniciativu, pracovat soustředěně, vědomě a vytrvala na nějakém problému, znát své silné a slabé stránky a umět se vypořádat s kritikou. Dále by měl jedinec samostatně získávat informace a cesty k řešení, zastávat vlastní názor a využít všech nabízených možností (Belz, Siegrist, 2001, s. 265).
- Schopnost nést odpovědnost – zahrnuje připravenost a ochotu převzít odpovědnost v přiměřeném rámci, umět odhadnout důsledky svého jednání, umět rozpoznat význam důvěryhodného jednání (Belz, Siegrist, 2001, s. 301).
- Schopnost učit se a schopnost myslet – znamená, že jedinec je připraven a má sílu rozvíjet svou způsobilost k učení, myslí systémově a v souvislostech. Zná svůj styl a přístup k učení, dále jej rozvíjí, snaží se zaplnit mezery ve vědomostech, vyhledává nové zdroje informací a smysluplně jich využívá. Rozlišuje mezi podstatným a nedůležitým, poznává příčiny a vzájemné souvislosti, dokáže spojovat nové vědomosti s tím, co zná, a je schopen aplikovat nové věcné obsahy (Belz, Siegrist, 2001, s. 331).
- Argumentace a hodnocení – znamená připravenost a způsobilost jednotlivce věcně a systematicky hodnotit výsledky své práce, výsledky skupiny nebo cizí práce. Při hodnocení využívá přiměřená kritéria, měřítko hodnot, přisuzuje jim adekvátní váhu a umí systematicky shrnout výsledky (Belz, Siegrist, 2001, s. 353).

Pro stanovení výzkumných otázek můžeme ještě použít rozdělení kompetence výchovného poradce Kovářové a Janků. Tyto jsou rozdělena do následujících celků (Kovářová, Janků, 2008, s. 42-50).

- Kompetence ve vztahu k zákonným zástupcům a k žákům
 - Komunikační kompetence
 - Odborné vědomosti
 - Odborné dovednosti
 - Schopnost tvořivého myšlení
 - Schopnost empatie

- Kompetence ve vztahu k ostatním pedagogům
 - Odborné vědomosti
 - Organizační schopnosti
 - Komunikační dovednosti
 - Kreativita
 - Didaktické dovednosti
 - Schopnost spolupráce
- Osobnost výchovného poradce
 - Humanita a Asertivita

Při tvorbě kompetenčních otázek a z toho důvodu, že výzkum je proveden na střední odborné škole, použijí dělení kompetencí dle Tureckiové, která dělí kompetence na (Tureckiová, 2004, s. 36):

- Odborné nebo technické kompetence – mají nejbližší k odborné kvalifikaci a je pro ně typická celková znalost daného oboru, znalost pracovních postupů a procesů. Projevují se rovněž v dovednostech analýzy a řešení problémů.
- Metodické nebo koncepční kompetence – vyjadřují schopnost pružně a efektivně si osvojovat nové znalosti a postupy. Dále sem patří schopnost vidět problémy, jejich souvislosti, soustředění se na dosahování výsledků a veškeré strategické plánování a rozhodování.
- Sociální kompetence – spočívá ve schopnosti konstruktivně navazovat a rozvíjet vztahy s klienty, s kolegy, nadřízenými, podřízenými, dodavateli apod.
- Osobní kompetence – patří sem schopnost reflexe a sebereflexe, sebehodnocení, schopnost přiměřené reakce na danou situaci, ale také samostatnost a odpovědnost.

2.3 Legislativní ukotvení v rámci organizace struktury školy

Termínem výchovné poradenství je označován systém odborných poradenských a podpůrných služeb v oblasti výchovy a vzdělávání. Konkrétně se výchovné poradenství zabývá otázkami souvisejícími s psychologickými, pedagogickými, pedagogicko-psychologickými a speciálně pedagogickými aspekty ontogeneze dětí v období od předškolního věku do období dospívání (Opekarová, 2007, s. 7).

System pedagogicko-psychologického poradenství v oblasti školství tvoří dvě složky. Jedná se o školská poradenská zařízení a školní poradenská pracoviště. Tato zařízení jsou zřizována na základě školského zákona (§ 116 zákona č. 561/2004Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů). Dále s výchovnými poradci spolupracují SPC. Jsou chápána jako součást zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a jsou zřizována na základě zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (NÚV, 2011 – 2012, online).

Základní charakteristiky poskytování školních poradenských služeb jsou definovány v Koncepci poradenských služeb poskytovaných ve škole č. j.: 27317/2004-24 přijaté Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT), která nabyla účinnosti od 1. července 2005 (Čáp et al., 2009, s. 7). Na základě této koncepce jsou pak školské poradenské služby zajišťovány výchovným poradcem, školním metodikem prevence, školním psychologem. Ředitel školy odpovídá za práci těchto pedagogů pověřených touto funkcí a také za vytvoření preventivního programu školy. V koncepci je dále doporučeno, aby poradenské a preventivní programy odrážely specifika dané školy i regionu (Věstník MŠMT, 2005, sešit 7, s. 2, online).

System výchovného poradenství se dále opírá o vyhlášku o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, č. 72/2005 Sb., která byla v roce 2011 novelizována. Vyhláška stanovuje komu a za jakých podmínek jsou poradenské služby poskytovány. Opekarová uvádí, že v českém školském systému jsou školské poradenské služby poskytovány na žádost žáků samých nebo jejich rodičů či zákonných zástupců, dále i ze žádosti pedagogů škol a ostatních školských zařízení (Opekarová, 2007, s. 15).

Podle náplně činnosti pedagogických pracovníků školy můžeme rozlišit poradenské pracovníky školy a pracovníky, kteří se podílejí na poradenských službách a vytvářejí konzultační tým pro poskytování služeb ve škole. Mezi poradenské pracovníky řadíme: výchovného - kariérového poradce, školního metodika prevence a školního psychologa. Do skupiny pracovníků, kteří se podílejí na poradenských službách, můžeme zařadit třídního učitele, metodika pro přípravu školního vzdělávacího programu, učitele vzdělávací oblasti

Výchova k volbě povolání (ZŠ) a Úvodu do světa práce (SŠ), případně další pedagogy, zejména učitele výchov (Věstník MŠMT, 2005, sešit 7, s. 3, online).

Podle ČÁPA a kol. koncepce poskytování poradenských služeb MŠMT pracuje se dvěma základními modely poskytování poradenských služeb ve škole. Rozlišuje základní variantu a rozšířenou. V základní variantě jsou zahrnuty poradenské služby, které zajišťuje výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitel, učitel výchov (např. rodinná výchova, občanská výchova atd.) a metodik pro přípravu ŠVP. Varianta druhá je rozšířena o služby poskytované školním psychologem a školním speciálním pedagogem (Čáp et al., 2009, s. 8, 9).

2.4 Postavení výchovného poradce na SŠ

Výchovný poradce je v organizační struktuře školy podřízen přímo řediteli školy, případně zástupci ředitele, určí-li tak ředitel školy. Není tedy podřízen ani třídním učitelům, metodikovi prevence, ani není odpovědný za svoji práci pedagogicko-psychologické poradně. Zaměřuje se především na integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami včetně integrace nadaných dětí a věnuje se i problematice kariérového poradenství.

Kariérové poradenství je dlouhodobá záležitost, která neprobíhá pouze v posledním ročníku ZŠ. Představuje činnost, při které výchovný poradce poskytuje informace o formách dalšího studia žákům a jejich rodičům či zákonným zástupcům. Tato informační činnost zahrnuje například zprostředkování informací o přípravných kurzech k dalšímu studiu, přijímacích zkouškách, dnech otevřených dveří a dalších aktivitách škol (Čáp et al., 2009, s. 121).

Cílem kariérového poradenství je správný výběr střední školy, přičemž studiem na této škole žák absolvuje odbornou přípravu na své budoucí povolání. Můžeme tedy říci, že se jedná o proces výběru budoucího povolání, ve kterém výchovný poradce využívá informace o zájmech a dovednostech žáka. Při tomto spolupracuje s žákem a jeho rodiči nebo zákonnými zástupci (Lacena, 2010, s. 57).

S kariérovým poradenstvím také souvisí pojem profesní orientace žáka. Podle LACENY (2010) je profesní orientace proces získávání informací o středních školách a povoláních.

Jedná se o systematické poznávání žákových dovedností a zájmů v průběhu jeho vývoje od započetí školní docházky po podání přihlášky na střední školu.

Kariérové poradenství klade vysoké nároky na výchovného poradce z hlediska informovanosti. Často je od něj vyžadováno poskytování informací o středních školách, např. o požadavcích na přijetí, úrovni vzdělání na dané škole apod. Z tohoto důvodu musí být výchovný poradce dobře informován o středních školách, a proto se výchovní poradci nejednou účastní tzv. burz nebo přehlídek SŠ (Čáp et al., 2009, s. 122).

Poradenství v této oblasti vyžaduje spolupráci výchovného poradce s dalšími externími odborníky. Nejčastěji se jedná o spolupráci s Pedagogicko-psychologickými poradnami nebo s informačními centry při úřadech práce (Novosad, 2001, s. 38-39).

V dnešní době se kariérovému poradenství věnuje velká pozornost. To se projevuje v systematické práci školy, jejímž cílem je výchovně působit na žáka tak, aby vedlo k vytvoření realistických představ o jeho budoucí profesionální dráze i vzdělávání. Systematické působení se projevuje i v zavádění specializovaných vzdělávacích oblastí do rámcového vzdělávacího programu (Šikulová et al., 2007, s. 10). Jedná se například o zavedení vzdělávací oblasti Výchova k volbě povolání do kurikula v roce 2002. Tato oblast slouží k podpoře žáků v rozhodovacím procesu. Tematicky byla zaměřena na informační podporu jako například možnosti studia, vzdělávací nabídku, povolání a svět práce. Dále se zaměřovala na rozvíjení kompetencí žáků, které by byly využitelné i v budoucím povolání (např. kompetence k řešení problémů, komunikovat apod.). V současnosti je tato vzdělávací oblast vymezena v rámcovém vzdělávacím programu pod názvem Člověk a svět práce (Walterová et. al., 2004, s. 40).

2.5 Náplň práce výchovného poradce na SŠ

Náplň práce výchovného poradce je stanovena vyhláškou MŠMT ČR č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a poradenských zařízeních, novelizace vyhlášky č. 116/2011 Sb. Výchovný poradce se také zabývá problematikou vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků mimořádně nadaných, včetně možnosti individuálního studijního plánu dle vyhlášky č. 73/2005 Sb. Rozsah přímé pedagogicko-

psychologické činnosti pedagogických pracovníků je stanoven v nařízení vlády č. 75/2005Sb.

Osobnost, kompetence i kvalifikační předpoklady výchovného poradce popisují již v předchozích kapitolách. Přesto je výchovný poradce v tradičním pojetí učitel – odborník s určitou dobou učitelské praxe a specializovanou kvalifikací, získanou speciálním studiem.

Pracovní činnosti výchovného poradce jsou stěžejní pro určení jeho kompetencí. Při stavení a rozdělení pracovní náplně výchovného poradce vycházím z přílohy č. 72/2005 Sb. (vyhláška č. 72/2005 Sb.). Ta stanovuje standardní činnosti výchovného poradce a dále vycházím dle OPEKAROVÉ při vymezení činností práce výchovného poradce (Opekarová, 2007, s. 24 – 26).

Pracovní činnosti lze rozdělit do tří hlavních oblastí, a to podle tematického zaměření jednotlivých činností.

1. Oblast - Kariérové poradenství, cíle a význam jsem popsala v podkapitole 2.2.

Mezi hlavní činnosti kariérového poradenství patří:

- zjištění zájmu o příslušnou volbu povolání od všech žáků, administrace, vyplnění dotazníků,
- individuální přístup k žákům podle jejich zájmu o povolání,
- organizace návštěv žáků školy v informačních poradenských střediscích úřadů práce,
- zajištění přednášek pracovníků z poradenského střediska úřadů práce,
- získávat a poskytovat informace o možnostech dalšího studia (VŠ, VOŠ),
- u žáků zdravotně či sociálně handicapovaných zajistit nebo zprostředkovat pomoc poradny,
- u žáků s výchovnými nebo výukovými obtížemi spolupracovat a zprostředkovat také pomoc poradny.

2. Oblast – Výchova a vzdělávání, která zahrnuje především tyto činnosti:

- prevence negativních vlivů na osobnost žáků,
- věnovat se žákům vyžadující zvláštní pozornost, připravovat návrhy a postupy pro řešení problémů,
- péče o slabé žáky,

- péče o žáky zdravotně postižené, spolupracovat s psychologickou poradnou,
- připravovat podmínky pro integraci žáků se zdravotním postižením,
- péče o žáky nadané a mimořádně nadané,
- péče o žáky se sociálním, ekonomickým a kulturním znevýhodněním,
- projednávat souhlas s rodiči k vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně,
- projednávat s třídními učiteli přeřazení žáka do jiného typu školy.

3. Oblast – Metodická a informační činnost zahrnuje tyto hlavní činnosti:

- metodická pomoc učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům,
- zajistit nové metody pedagogické diagnostiky,
- zajistit sjednocení, koordinaci diagnostické práce ve škole,
- poskytovat informace o činnosti školy, okolních školách a poradenských zařízeních,
- zajistit ochranu osobních údajů žáků ve škole,
- shromažďovat významná data o žácích a zpracovat je pro případnou výstupní pedagogickou dokumentaci,
- zpracovávat plány výchovného poradce na příslušné škole pro školní rok,
- připravovat podklady pro rozhovory s rodiči žáků, pro konzultace, pro spolupráci s třídními učiteli a dalšími pedagogickými pracovníky,
- sledovat změny v právních předpisech týkající se problematiky výchovného poradenství,
- informovat ostatní pedagogické pracovníky s těmito změnami,
- organizovat individuální porady s rodiči při řešení výchovných a výukových problémů žáků.

Shrnutí

Seznámili jsme se s pojmem kompetence a schopnosti výchovného poradce, stanovili jsme výzkumné otázky, které vychází z nejzákladnějších druhů kompetencí. Charakterizovali jsme jednotlivé druhy kompetencí. Zabývali jsme se otázkou postavení výchovného poradce na SŠ a jeho pracovní náplní.

3 VÝCHOVNÝ PORADCE A SPOLUPRACUJÍCÍ ORGANIZACE

Výchovný poradce při své práci spolupracuje s dalšími organizacemi, s nimiž řeší různé problémy týkající se žáků příslušné školy. Systém výchovného poradenství tvoří různá poradenská zařízení, která rozepíši v další teoretické části této práce.

3.1 Pedagogicko-psychologické poradny

Pedagogicko-psychologická poradna (dále jen PPP) je jednou z organizací, se kterou výchovní poradci spolupracují nejčastěji. PPP byly zakládány koncem 60. a počátkem 70. let (Bartoňová, Vítková, 2005, s. 107). Tato zařízení jsou zřizována kraji nebo jinými právníckými osobami (Poláček, Forýtková, 2006, s. 42).

Zaměstnanci těchto zařízení jsou týmy odborníků, které obvykle tvoří psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci a školní metodici prevence. Služby v PPP jsou prováděny ambulantně či návštěvami pracovníků ve školách a dalších školských nebo jiných zařízeních (Procházka et al., 2012, s. 16).

Služby PPP jsou poskytovány žákům, rodičům, školám a školským zařízením (Čáp et al., 2009, s. 193-194). Těžiště práce PPP spočívá v poskytování psychologické péče, poradenství a odborných konzultací, které se týkají oblasti osobnostního a vzdělávacího vývoje dětí a mládeže. Součástí poskytovaných služeb je také kariérové poradenství (Bartoňová, Vítková, 2005, s. 107).

PPP se zaměřují zjišťování připravenosti žáků na povinnou školní docházku a dále na diagnostiku specifických poruch učení a chování (Poláček, Forýtková, 2006, s. 42). Kromě jejich diagnostiky se poradny zaměřují na jejich reedukaci a podávají případně návrh na zařazení dítěte do specializované třídy. Mezi další problematiku patří poruchy vývoje osobnosti, poruchy chování, poruchy komunikace, smyslové vady, vady řeči a jejich náprava a řešení problematiky školního neprospěchu (Novosad, 2001, s. 31).

PPP poskytují služby i žákům se zdravotním postižením a posuzují jejich zařazení do škol a tříd (Freibergová, online). Součástí služeb PPP je poskytování konzultací a odborných informací učitelům, výchovným poradcům a pedagogickým pracovníkům školských zařízení. Zaměstnanci PPP jim poskytují metodické vedení v otázkách výchovy a vzdělávání dětí a mládeže. Dalším důležitým článkem činnosti tohoto zařízení je i

prevence v oblasti rizikového chování a drogových závislostí. PPP může organizovat různé volnočasové a vzdělávací aktivity pro žáky nebo intervenční programy určené pro třídy, ve kterých panují špatné vztahy nebo se zde vyskytla šikana (Čáp et.al., 2009, s. 194). Služby v PPP jsou poskytovány bezplatně a k její návštěvě není potřeba zvláštního doporučení (Freibergová, online).

3.2 Speciálně pedagogická centra

Speciálně pedagogická centra (dále jen SPC) jsou další spolupracující organizací, která se podílí na procesu výchovného poradenství. SPC patří mezi novější typ poradenských zařízení. Začala vznikat z potřeby poskytovat specializovanou péči dětem s určitým druhem postižení. Motivujícím faktorem pro jejich vznik se stala zejména zvyšující se míra jejich integrace do běžných škol (Hadj Moussová, 2002, s. 28).

SPC poskytují speciálně pedagogické, psychologické a další služby svým klientům (Čáp et al., 2009, s. 197). Klienty SPC bývají děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Pod tímto pojmem jsou míněni klienti s určitým druhem handicapu, postižení, omezení atd. (Procházka et al., 2012, s. 16). Může se jednat o smyslové, tělesné nebo mentální postižení. Klienty SPC se stávají také děti a mládež s vadami řeči, případně i děti s kombinovanými vadami (Pospíšilová, Tyšer, 2003, s. 26).

SPC bývají obvykle zřizována při základních školách a odlišují se od sebe svým zaměřením. Každé se zaměřuje na jiný typ handicapu. Rozlišujeme tedy např. centra pro děti s vadami sluchu, zraku či řeči, pro děti s mentálním postižením atd. Jejich činnost se zaměřuje hlavně na podporu klientů ve věku od 3 do 19 let (Čáp et al., 2009, s. 197).

Služby jsou zde poskytovány ambulantně na pracovišti centra nebo mohou být realizovány návštěvami odborníků ve školách a školských zařízeních, případně v rodinách (Freibergová, online).

Činnost SPC spočívá ve zpracování kompletních podkladů, které slouží pro rozhodnutí k integraci dítěte do běžné třídy nebo k jeho zařazení do školy speciální. Diagnostika slouží k popisu současného stavu, míry postižení a z toho vyplývajících možností a omezení (Vávrová, 1999, s. 19).

SPC kromě reedukace a speciálně pedagogické diagnostiky vytvářejí také individuální vzdělávací plány pro integrované handicapované děti a mládež nebo spolupracují s učiteli, kteří působí na školách, kde jsou tyto děti integrovány (Hadj Moussová, 2002, s. 29).

Mezi pracovníky SPC patří psychologové, speciální pedagogové se zaměřením na určitou oblast problémů a sociální pracovníci (Pešová, Šamalík, 2006, s. 11). SPC mají vtaž k činnosti PPP, který je dán jejich těsnou spoluprací. PPP se v praxi orientují zejména na diagnostiku. SPC na jejím základě zajišťují přímou speciálně-pedagogickou péči (Novosad, 2001, s. 31). Rozdílem v činnosti těchto institucí je délka trvání intervence. U PPP má častěji charakter krátkodobý, zatímco u SPC je dlouhodobější a obvykle zahrnuje celou dobu školní docházky postiženého dítěte (Hadj Moussová, 2002, s. 29).

Vztah mezi těmito zařízeními by měl být založen na vzájemné spolupráci, komunikaci, vzájemné výměně informací a výsledků diagnostiky. To zvyšuje efektivitu a dostupnost odborné poradenské péče (Kubová, 1995, s. 12).

3.3 Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče (dále jen SVP) doplňují síť poradenských zařízení (Brožová, 2010, s. 39). Jejich vznik reaguje na zvyšující se míru výskytu negativních psychosociálních jevů v naší společnosti. Nárůst dané problematiky se projevuje také ve školním prostředí, kdy se množí případy záškoláctví, šikany, velké množství konfliktů mezi rodiči a dětmi a mnohé další problémy (Štěpánková, 2004, s. 191).

Střediska byla zakládána od roku 1991 jako samostatná zařízení nebo součást školských zařízení. V současné době tvoří převážně součást školského zařízení. Na našem území pracuje několik desítek zařízení tohoto typu. Střediska nemají územní působnost (Bartoňová, Vítková, 2005, s. 108).

Služby se zaměřují na poskytování všestranné preventivní speciálně pedagogické péče a psychologické pomoci (Freibergová, online). Jejich cílem je předcházení vzniku závažnějších problémů systematickou péčí (Novosad, 2001, s. 34). Pomocí terapeutické péče se snaží umožnit dětem a mládeži s poruchami chování řešit a pokud možno vyřešit problémy dříve, než by v jejich důsledku mohla být nařízena ústavní výchova (Bartoňová, Vítková, 2005, s. 108). Z hlediska preventivní činnosti organizují SVP preventivní

programy pro školy ohrožených a rizikových dětí a mládeže. Cílem je naučit je pozitivně využívat volný čas (Hadj Moussová, 2002, s. 29).

Služby jsou poskytovány učitelům a vychovatelům. SVP se zaměřují na pomoc dětem z rodin, které nejsou zcela funkční nebo dětem trpícím různými závislostmi jako gamblerství, alkohol nebo drogy (Novosad, 2001, s. 34). Jedním z cílů středisek je snaha zmírnit zátěž rodiny, která vyplývá z výchovných problémů. Jedná se pouze o podpůrnou funkci, kdy jsou rodiče stále zodpovědní za výchovu dítěte (Vávrová, 1999, s. 20).

Poradenská péče je poskytována dětem, mladistvým, jejich rodičům a dalším (Kubová, 1995, s. 13). Pozornost je také věnována klientům, kteří byli propuštěni z ústavní výchovy, psychiatrické léčebny atd. (Novosad, 2001, s. 34). Diagnostická, poradenská, psychoterapeutická, výchovná a vzdělávací činnost SVP je zajišťována formou ambulantní nebo interní péče (Brožová, 2010, s. 39).

Délka internátního pobytu je obvykle dva měsíce. Pobyt je dobrovolný, ale je třeba zdůraznit, že jen v málo případech klienti zcela dobrovolně žádají o pobyt ve SVP. Mnohem častěji prvotní impulz dávají školy nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí – sociální pracovník (kurátor pro děti a mládež). Na financování pobytu se rodiče částečně podílejí, takže se často stává, že se pobyt dítěte v SVP odkládá co nejdéle, kdy už může docházet k vyhocení situace (Štěpánková, 2004, s. 191).

SVP úzce spolupracují se školami, diagnostickými ústavy, s psychiatrickými odděleními, PPP, SPC, odbory sociálních věcí a dalšími odbornými institucemi (Vávrová, 1999, s. 20).

3.4 Další spolupracující organizace

Škola se může obrátit na orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Ten je zřizován jako součást obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Zaměřuje se na sociálně-právní ochranu dítěte, sociálně-právní poradenství, oblast náhradní rodinné péče a služby kurátora pro děti a mládež (Čáp et. al., 2009, s. 198).

Výchovný poradce dále spolupracuje s policií ČR. Nemusí se vždy jednat o řešení trestního činu nebo přestupku spáchaného žákem školy. Policie ČR organizuje sociálně preventivní aktivity v oblasti kriminality dětí a mládeže. Hlavním cílem spolupráce je předcházet rizikovému chování žáků (Čáp et al., 2009, s. 199).

Shrnutí

Seznámili jsme se s organizacemi, se kterými výchovný poradce při své práci spolupracuje.

Stručně jsme tuto práci definovali a charakterizovali.

4 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Po uvedení teoretických východisek nezbytných pro uskutečnění výzkumného šetření a následnému zpracování výsledků je možné přejít k praktické části této práce, která se bude zabývat osobností výchovného poradce zejména z pohledu analýzy jeho dílčích kompetencí. V rámci pedagogického zkoumání existují dva základní způsoby jak daný výzkum uchopit. První možností je orientovat výzkum kvantitativně. Tento směr vychází z pozitivismu (respektive novopozitivismu) a zastává přesvědčení o existenci jedné objektivní reality, která se odpoutává od citů, postojů a přesvědčení. Velkou výhodou tohoto přístupu je přehlednost a stručnost výsledků. Vedle klasického, kvantitativně orientovaného výzkumu, však ještě existuje kvalitativně orientovaný výzkum. Jeho podstata vychází z fenomenologie, která klade značný důraz na subjektivní aspekty a jednání lidí. Prioritně se snaží o vysvětlení chování lidí v určitém přirozeném kontextu, detailní interpretaci či o hluboké vyprávění. Platnost výsledků je možné vztáhnout pouze např. k vybrané škole, žákovi. (Chráška, 2007, s. 32)

Z důvodu, že tato práce je zaměřena na získání podrobného pohledu na problematiku práce výchovného poradce a záměrem je detailně pochopit na základě zkušeností vybraných výchovných poradců zastoupení dílčích kompetencí, byl zvolen pro potřeby této práce kvalitativně orientovaný výzkum. Zásluhou takto orientovaného výzkumu je možné detailně porozumět zásadním souvislostem důležitých pro vyhodnocení dat a vyvození závěrů.

4.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky

Cílem výzkumného šetření v praktické části práce je **analyzovat osobnost výchovného poradce z pohledu jeho dílčích kompetencí.**

V této souvislosti je nutné při realizaci výzkumného šetření stanovit výzkumné otázky, které je důležité zodpovědět pro splnění cíle práce. Na základě těchto otázek je také koncipován výzkumný nástroj tzn. polostrukturovaný rozhovor, který je dále vymezen v následující kapitole. Pro potřeby této práce jsou tedy stanoveny tyto výzkumné otázky:

- Výzkumná otázka č. 1: *Jaké dovednosti a odbornou kvalifikaci práce výchovného poradce jsou pro tuto práci zásadní (příznačné)?*

Podnětem pro formulaci této otázky bylo zjistit podstatu **odborných** či **technických** kompetencí výchovného poradce (viz otázky rozhovoru č. 1 - 2).
- Výzkumná otázka č. 2: *V čem spočívá metodická a koncepční práce výchovného poradce?*

Podnětem pro formulaci této otázky bylo zjistit podstatu **metodické a koncepční** práce výchovného poradce v oblasti strategického plánování a rozhodování (viz otázka rozhovoru č. 1 - 2).
- Výzkumná otázka č. 3: *Jak výchovný poradce navazuje a rozvíjí sociální vztahy s dílčími partnery?*

Podnětem pro formulaci této otázky bylo zjistit podstatu sociálních kompetencí práce výchovného poradce (viz otázka č. 1 - 2).
- Výzkumná otázka č. 4: *Jakou roli zaujímá v práci výchovného poradce reflexe a sebereflexe či samostatnost a odpovědnost?*

Podnětem pro formulaci této otázky bylo zjistit **osobní (osobností) kompetence** v práci výchovného poradce (viz otázka rozhovoru č. 1 - 3).
- Výzkumná otázka č. 5: *Jaké je zastoupení a využití v praxi jednotlivých druhů komunikace a komunikačních dovedností?*

Podnětem pro formulaci této otázky bylo zjistit míru zastoupení **komunikačních kompetencí** v práci výchovného poradce (viz otázka rozhovoru č. 1 - 3).
- Výzkumná otázka č. 6: *V čem se objevuje manažerská role při výkonu práce výchovného poradce?*

Podnětem pro formulaci této otázky bylo objasnit zastoupení **manažerských kompetencí** v práci výchovného poradce (viz otázka rozhovoru č. 1 - 3).

Výzkumné otázky jsou koncipovány v souladu s kompetencemi výchovných poradců vymezenými v teoretické části této práce resp. v kap. 2, přičemž je pro jejich konstrukci

brán zřetel na kategorie kompetencí dle Tureckiové, která dělí kompetence na (Tureckiová, 2004, s. 36).

4.2 Metody výzkumného šetření

Rozhovor je velmi důležitým nástrojem poznávání subjektivního myšlení, prožívání, hodnotové orientace šetřeného subjektu, které nejsme schopni zachytit pozorováním. U rozhovoru však využíváme i techniku nepřímého pozorování neverbálních komponent, a tím získáme pravý význam sdělovaného. Rozhovor jako prostředek zkoumání se od běžného rozhovoru liší tím, že je systematický, přesně zaměřený na získání konkrétních informací s předem promyšleným záměrem. Rozhovor volíme strukturovaný, předem si jasně formulujeme a sestavujeme pořadí otázek, a nestrukturovaný, kde jak název napovídá, formulace otázek není předem dána. K těmto dvěma typům ještě náleží tzv. polostrukturovaný rozhovor, kde si výzkumník připraví seznam otázek, ale jejich pořadí stanovuje v průběhu hovoru. Pro správně vedený rozhovor je zapotřebí takt tazatele, schopnost trpělivého a pozorného naslouchání, vlohy rozhovor správně řídit a reagovat na vzniklou situaci umět zvolit odpovídající jazyk, který se obejde bez vědeckých pojmů, dodržet také stanovený časový limit a především si najít správný způsob záznamu (Musilová, 2001).

Strukturovaný rozhovor se skládá z 6 dílčích oblastí, které odpovídají kompetencím výchovného poradce. Každá oblast se dále dělí do několika otázek rozhovoru. Celkem rozhovor obsahuje 6 otázek polostrukturovaného charakteru. Metoda polostrukturovaného rozhovoru byla pro účel výzkumného šetření vybrána z důvodu analyzovat podrobně osobnost výchovného poradce se zaměřením na zastoupení jeho dílčích kompetencí. Přehled otázek rozhovoru je uveden v příloze č. 1. Dále příloha č. 2 obsahuje původní přepis rozhovorů s jednotlivými respondenty.

4.3 Výzkumný soubor a realizace výzkumného šetření

Mezi oblíbené formy výběru případů v rámci kvalitativního výzkumu patří výběr metodou „sněhové koule“. Jedná se o to, že výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo jedinců k

rozhovoru a ti pak slouží jako informátoři pro doporučení dalších zajímavých členů populace. (Hendl, 2016, s. 154)

V rámci výzkumného šetření této práce bude použita právě metoda „sněhové koule“, kdy budou zvoleni tři výchovní poradci s dostatečnou praxí na dané pozici na střední škole (min. 10 let), aby měli široký zkušenostní základ a mohli přinést zajímavé a pravdivé informace pro rozhovor. Následně tito tři výchovní poradci poskytnou autorce bakalářské práce další kontakty na jiné zkušené výchovní poradce.

V rámci vzájemné domluvy nebudou jména výchovních poradců zveřejňována z důvodu zachování anonymity. Uvádím ale základní informace pro identifikaci výběrového souboru tohoto výzkumného šetření.

K naplnění cíle praktické části bakalářské práce byla zvolena forma kvalitativního výzkumu prostřednictvím strukturovaného rozhoru se třemi výchovními poradkyněmi. Nejprve byly získány všeobecné informace týkající se náplně práce výchovního poradce u příslušných oborů. Studovala jsem dokumenty týkající se žáků a práce výchovních poradců. Tyto informace mi pomohly při vytvoření otázek pro polostrukturovaný rozhovor a následně pro stanovení cíle mé bakalářské práce.

První výchovní poradkyně (respondent A) pracuje jako výchovní poradkyně pro potřeby žáků maturitních studijních oborů. Druhá výchovní poradkyně (respondent B) zaměřuje svoji činnost na žáky stavebních učebních oborů a třetí výchovní poradkyně (respondent C) pracuje s žáky automobilních učebních oborů. Rozhovory probíhaly v měsíci únoru, vždy v kancelářích vybraných výchovních poradců, aby se cítily příjemně ve svém známém prostředí. Bylo velmi obtížné si s nimi domluvit setkání, jelikož byly velmi pracovně vytíženy. Rozhovor netrval déle než 30 minut. Autorka práce každý rozhovor zapisovala. Přepisy rozhovorů jsou přiloženy jako příloha č. 2. Uskutečněné rozhovory byly příjemné a zajímavé, v kancelářích panovala přátelská nálada a výchovní poradkyně ochotně a s nadšením odpovídala na položené otázky.

Další osoby výzkumného šetření resp. interpretace získaných odpovědí nejsou uvedeny z důvodu, že se jejich odpovědi výrazně shodovaly a docházelo tak k opakovaným vyjádřením na dané otázky rozhovoru.

4.4 Interpretace výsledků výzkumného šetření

Tato kapitola bude uvádět a analyzovat získané odpovědi od vybraných výchovných poradců na otázky rozhovoru týkající se dílčích oblastí kompetencí.

4.4.1 Oblast odborných či technických kompetencí

Otázka č. 1: Jaké odborné poznatky aplikujete v praxi a v jakých situacích?

Oslovení výchovní poradci uváděli, že při své práci výchovného poradce vychází z vyhlášky MŠMT 72/2005Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních. Dotazováním bylo zjištěno, že výchovní poradci vycházejí z obecně platných zákonů pro VP a průběžně sledují nabídky školení, kterých se pravidelně účastní. Cílem bylo zjistit, zda výchovní poradci aplikují své odborné znalosti v praxi a při práci s žáky. Na základě získaných odpovědí bylo zjištěno, že oslovení výchovní poradci si rozšiřují své odborné kompetence pravidelným školením a účastní se nabízených seminářů. Většinou se jedná o akce, které organizuje Pedagogicko-psychologická poradna. Tyto získané znalosti pak využívají při práci s žáky a při řešení problémů s žáky. Při své práci výchovní poradci také využívají znalost obecné situace ve škole a znalost klimatu školy. Na základě získaných odpovědí bylo zjištěno, že většina výchovných poradců se také věnuje kariérovému poradenství. Všichni dotazovaní výchovní poradci se shodli, že kariérové poradenství se uplatňuje v 8. a 9. třídách, v době, kdy se vyplňují přihlášky na střední školy. Respondenti se shodli, že těžiště jejich práce na střední škole spočívá v řešení výchovných problémů a kariérovém poradenství.

Otázka č. 2: Jak zvládáte pracovní postupy a procesy při výkonu práce výchovného poradce?

Další otázka se zaměřila na zvládání postupů a procesů při výkonu práce výchovného poradce. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem zvládají tyto postupy a procesy. Respondenti odpovídali, že výkon výchovného poradenství je částečně omezený úvazkem. Jestliže pedagog vykonává práci na plný úvazek, je časově náročné vše skloubit. Ve většině případů mají stanovené pevné konzultační hodiny. V pravidelných konzultačních hodinách

řeší běžné problémy, se kterými žáci výchovného poradce navštěvují. Pokud vzniknou závažné problémové situace, výchovní poradci je řeší okamžitě, vše řádně zdokumentují a hlavně při řešení těchto problémů spolupracují s vedením školy a třídními učiteli.

4.4.2 Oblast metodických a koncepčních kompetencí

Otázka č. 1: *Účastníte se v rámci své funkce VP vzdělávacích aktivit zaměřených na získávání nových znalostí v oblasti výchovného poradenství?*

Dotazovaní respondenti odpovídali, že by uvítali nižší úvazek pro práci výchovného poradce, aby se mohli věnovat samostudiu a přípravě intervence u jednotlivců nebo celých tříd. Shodli se také na tom, že jim nezbyvá čas pro individuální práci se žáky ani s celými třídami. Příklad: „*V širším pohledu by měl být věnován větší čas pro individuální práci se třídami.*“ Současně také připouští, že se jedná pouze o ideální model, který by v reálu nejspíše nemohl být naplněn, pokud výchovný poradce má být zároveň řádovým učitelem na dané škole. Cílem dotazované otázky bylo zjistit problematiku dalšího vzdělávání výchovných poradců. Někteří respondenti upozorňovali, že z hlediska časové dotace na vzdělávání nezbyvá příliš velký prostor. Přesto se účastní školení, která pořádá PPP v Prostějově, ale i školení, jejichž témata se jim zdají být aktuální a důležitá. Respondenti uvádí, že využívají nabídky z různých organizací, spolupracují se školním psychologem, speciálním asistentem, využívají poradenských služeb. Většina dotazovaných respondentů spolupracuje s ÚP, Policií ČR apod.

Otázka č. 2: *Realizujete a vytváříte různé strategie a plány ve své činnosti výchovného poradce?*

Dotazovaní respondenti uvedli, že na sledované střední škole pracují tři výchovné poradkyně. Jedna výchovná poradkyně pracuje s žáky učebních oborů stavebních, druhá výchovná poradkyně pracuje s žáky učebních oborů automobilních a třetí výchovná poradkyně pracuje s žáky maturitních studijních oborů. Na příslušné střední škole vytváří výchovné poradkyně jeden plán VP společně. Vzájemně se domlouvají na jeho tvorbě, vyhledávají různé akce, doplňují školní řád a koordinují práci. Společně předávají informace ostatním pedagogům. Na základě dotazování bylo zjištěno, že velkým problémem, který respondenti spatřují v organizaci systému výchovného poradenství je neexistence informačních prostředků, pomocí kterých by si výchovní poradci mohli

sdělovat své vlastní zkušenosti z praxe. Navrhovanou změnou bylo zavedení společného portálu pro výchovné poradce, který by fungoval jako jakási poradna. Příklad: „*Nedostatky také vidím v tom, že neexistuje nějaký portál, který by výchovným poradcům usnadnil získávat stále nové informace z oblasti výchovného poradenství.*“ Na tomto portálu by mělo být možné vyhledat si nejaktuálnější informace z oblasti výchovného poradenství. Výchovní poradci by se mohli dozvídat nové trendy a postupy při řešení problémů v této oblasti. Respondenti dále navrhovali, že by uvítali vydávání odborného časopisu, který by při řešení problému také mohl pomoci. Touto cestou by bylo možné sdělovat si různé případné studie a zkušenosti získané při práci výchovných poradců. Dále dotazovaní respondenti sdělovali, že při své práci s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami sestavují plány ve spolupráci s SPC, rodiči a asistenty pedagoga. Respondenti mezi základní činnosti při své práci označili spolupráci s třídními učiteli, účast při zasedání předmětových komisí apod.

4.4.3 Oblast sociálních kompetencí

Otázka č. 1: *S kým přicházíte do komunikačních vztahů v souvislosti s prací výchovného poradce?*

Cílem bylo zjistit, s kým přichází respondenti do komunikačních vztahů v souvislosti se svou prací. Dotazováním bylo zjištěno, že v první řadě jednají s žáky, rodiči, učiteli. Následně potom s pracovníky různých organizací, jejichž práce souvisí s touto tematikou. Mezi základní spolupráci označili respondenti spolupráci s pedagogy, vedením školy a speciálními výchovnými organizacemi. Shodně dotazovaní odpověděli, že základem dobré spolupráce je důvěra a dobrá komunikace. Bez vzájemné komunikace by řešení problému nemohlo být efektivní.

Otázka č. 2: *Jakým způsobem navazujete nové sociální vztahy a jak je rozvíjíte při své práci výchovného poradce?*

Cílem dotazování bylo zjistit, jakým způsobem navazují nové sociální vztahy a jak je při práci výchovného poradce rozvíjí. Respondenti jednoznačně určili, že bez nich by nebylo

možné navázat vztah s klientem a ani mu efektivně pomoci. Dotazovaní označili schopnost jednat s lidmi jako prvořadou při výkonu funkce výchovného poradce. Jako základ označili schopnost navození důvěry, loajality a oddanost žákovi. Respondenti uvedli, že při jednání s žáky i rodiči je důležitá naprostá diskrétnost a nestrannost. Sociální vztahy ve své profesi navazují s žáky. Jsou s nimi v každodenním kontaktu. Výchovné poradkyně se shodly na tom, že ve vztahu k nim jsou vstřícné, empatické, ale vždy nastavují přesná pravidla.

4.4.4 Oblast osobních (osobnostních) kompetencí

Otázka č. 1: *Projevuje se ve vaší práci výchovného poradce reflexe, sebehodnocení?*

Další otázky se zaměřily na oblast osobnostních kompetencí výchovného poradce. Respondenti shledávají, že k funkci výchovného poradce se vážou určité osobnostní vlastnosti a schopnosti, které velmi výrazným způsobem mohou ovlivnit vykonávanou funkci. Mohou její vykonávání usnadnit nebo naopak v případě, když jedinec danými vlastnostmi nedisponuje práci ztížit. Dotazovaní označili, že základem pro práci výchovného poradce a velkým pomocníkem v práci výchovného poradce je empatie. Při jejich práci schopnost vcítit se do prožívání žáků je velmi důležité a napomáhá jim při řešení problémů a pochopení celé situace. Dotazovaní sdělili, že určitě se v jejich práci projevuje také reflexe a sebehodnocení. Hlavně vlastní sebehodnocení a získání zpětné vazby je důležité v kontaktu s rodiči i žáky. Bez zpětné vazby a sebehodnocení není možné tuto funkci vykonávat.

Otázka č. 2: *V čem spočívá ve vaší práci výchovného poradce samostatnost?*

Práce výchovného poradce by měla vykazovat znaky samostatnosti. Dotazovaní se shodli na tom, že při výkonu své práce by měli vyvíjet vlastní iniciativu, měli by pracovat soustředěně a vytrvale na určitém problému a měli by znát své přednosti a nedostatky. Respondenti na otázku jejich samostatnosti při výkonu funkce výchovného poradce sdělovali, že svoji samostatnost vidí především ve vytváření vlastních plánů činnosti, jejich realizaci a možnosti samostatného řešení problémů. Cílem bylo zjistit, v čem spočívá samostatnost v práci výchovného poradce. Dotazovaní jednotně sdělili, že opravdu při tvorbě různých metodických pokynů a plánů uplatňují samostatnost. Samostatnost je důležitá při správném posouzení situace a nalezení odpovídajícího řešení daného

problému. Dále se shodli na tvrzení, že v určitých situacích využívají i kreativitu. Kreativitu chápou v možnostech využívat nové postupy, řešení, koncepce, nápady.

Otázka č. 3: *Kdo vás hodnotí v práci výchovného poradce a hodnotíte sami sebe?*

Respondenti sdělovali, že kritériem hodnocení je úspěšnost řešení problémů s žáky a rodiči, které jsou předmětem hodnocení ze strany vedení školy. Práci výchovného poradce a hlavně jejich výsledky hodnotí především žáci a jejich rodiče. Dotazovaní se shodli v tom, že je pro ně důležité i hodnocení kolegů a vedení školy.

4.4.5 Oblast komunikačních kompetencí

Otázka č. 1: *Jaký typ komunikace uplatňujete v práci výchovného poradce a v jakých situacích?*

Cílem této otázky bylo zjistit, jaký typ komunikace výchovní poradci uplatňují ve své práci. Respondenti označili, že podstatou komunikační kompetence není nic jiného než znalost komunikace, komunikačních zásad a dovedností a uplatnění těchto zásad v práci výchovného poradce. Ve své práci uplatňují komunikaci verbální, neverbální a paralingvistickou. Při komunikaci s žáky především uplatňují verbální komunikaci. Shodli se i na tvrzení, že v některých případech často využívají i neverbální komunikaci. Pomocí neverbální komunikace sdělují především své emoce, postoje k danému problému a při hodnocení dané situace. Dotazovaní se shodovali na tvrzení, že při práci výchovného poradce je nepostradatelné využívat všech komunikačních dovedností. Oslovení výchovní poradci odpovídali, že upřednostňují osobní pohovor, a to jak s žáky, tak s rodiči, případně s třídním učitelem. Jako nepřijatelné označili anonymní (úřední) dopisy, které pouze sdělují informace. Ve většině případů dávají přednost osobní komunikaci, řízenému rozhovoru, popřípadě dotazníkovému šetření pro zjištění situace.

Otázka č. 2: *Považujete ve své práci výchovného poradce za důležité dovednost naslouchání a proč?*

Respondenti označili dovednost naslouchání jako nedílnou součást každého rozhovoru. V této schopnosti vidí soubor dovedností, které zahrnují porozumění, zapamatování,

hodnocení a rovněž zpětnou vazbu. Dotazovaní označili dovednost naslouchání jako velice důležitou. Vždy se ale snaží o objektivní naslouchání. Příklad: „*Žáci mnohdy sdělí informace, o kterých s nikým jiným nediskutují, získávají pocit, že je tu někdo jen pro ně a je ochoten s nimi sdílet nelehké situace.*“

Otázka č. 3:*Jaké jsou komunikační dovednosti uplatňované ve vaší práci výchovného poradce a v jakých situacích je uplatňujete?*

Respondenti se shodli na tom, že komunikační dovednosti jsou jejich silnou stránkou a uplatňují je neustále a každodenně. Dotazovaní jsou zkušení pedagogičtí pracovníci a jednotně označili komunikační dovednost za nepostradatelnou při své pedagogické práci. Uplatňují především verbální komunikaci, hlavně řízené rozhovory a diskuse se žáky i rodiči.

4.4.6 Oblast manažerských kompetencí

Otázka č. 1:*Uplatňujete ve své práci výchovného poradce organizační schopnost? V jakých činnostech?*

Cílem této otázky bylo zjistit, jestli se v práci výchovného poradce uplatňuje organizační schopnost a v jakých činnostech. Respondenti uvedli, že tuto schopnost uplatňují při organizaci různých besed, informačních schůzek, školení, návštěv v poradenských střediscích. Při vlastní činnosti výchovného poradce uváděli, že organizační schopnost uplatňují ve vytváření plánu VP. V rámci kariérového poradenství dále organizují měsíčně tzv. sezení s maturanty. Zajišťují propagační a náborové akce školy.

Otázka č. 2:*Jak se projevuje ve vaší práci schopnost spolupráce?*

Respondenti označili schopnost spolupráce jako jednu z nejdůležitějších kompetencí VP. Ta se nejvíce projeví při spolupráci s dalšími pedagogickými pracovníky, zejména třídními učiteli a poradenskými institucemi, především s pedagogicko-psychologickou poradnou, se speciálními pedagogickými centry, s informačně poradenskými středisky na ÚP. Dotazovaní vidí schopnost spolupráce v tom, že je potřeba nadchnout spolupracovníky pro

společný cíl, vytýčit cesty k jeho dosažení a motivovat spolupracovníky, ocenit úspěch. Respondenti dále označili, že: „*Důležité je zdvořile přijímat kritiku, sdílet společné zájmy, schopnost stanovit si přesné cíle.*“

Otázka č. 3: *Jak postupujete při řešení problémů? Využíváte při tom některých manažerských kompetencí?*

Respondenti označili řešení problémů jako důležitou kompetenci manažera, tedy i výchovného poradce. Shodli se na tom, že tato kompetence znamená efektivně postavení se k problému, hledání potřebných informací, jejich zpracování, optimalizace průběhu řešení problému. Uvedli, že je to schopnost řešit problémy v situaci, kdy žák má konkrétní problém. „*Je to schopnost být rozhodný, vytrvalý a trpělivý.*“ Respondenti se shodli v jednotném názoru na řešení problému, a to důkladně zjistit fakta, zvážit možnosti řešení, rozhodnout a realizovat optimální variantu řešení.

4.5 Shrnutí a diskuze výsledků výzkumného šetření

V této kapitole budou ve shrnující formě představeny zásadní výsledků výzkumného šetření, které vycházejí z předchozí interpretace výsledků v kap. 4.3. Dále jsou tedy uvedeny závěry z výsledků výzkumného šetření ve vztahu ke stanoveným výzkumným otázkám (viz kap. 4.1).

Výzkumná otázka č. 1: *Jaké dovednosti a odborná kvalifikace je v práci výchovného poradce zásadní (příznačné)?*

První výzkumná otázka si klade za cíl zjistit, jaké dovednosti a odborná kvalifikace pro práci výchovného poradce je zásadní. Respondenti nejčastěji uváděli, že svoji odbornost si neustále zdokonalují. Aplikují své odborné znalosti v praxi a při práci s žáky. Svě odborné kompetence si rozšiřují pravidelným školením, účastní se nabízených seminářů. Při své práci využívají znalost situace ve škole a znalost klimatu školy. Mají stanovené pevné konzultační hodiny, kde řeší běžné problémy. Závažné problémy řeší okamžitě ve spolupráci s třídním učitelem a vedením školy.

Výzkumná otázka č. 2: V čem spočívá metodická a koncepční práce výchovného poradce?

Druhá výzkumná otázka si klade za cíl zjistit, v čem spočívá metodická a koncepční práce výchovného poradce. Dotazovaní respondenti shodně uvádí, že jim nezbyvá čas pro individuální práci se žáky. Při své práci se snaží maximálně využívat konzultačních hodin. Koncepční práci výchovného poradce vidí v dalším vzdělávání, účasti na školeních, která pořádá PPP. I při své vytiženosti se snaží využívat nabídek různých organizací, při své práci často spolupracují se speciálním asistentem, využívají poradenských služeb, řeší problémy se školním psychologem, spolupracují s ÚP a policií ČR.

Výzkumná otázka č. 3: Jak výchovný poradce navazuje a rozvíjí sociální vztahy s dílčími partnery?

Třetí výzkumná otázka si klade za cíl zjistit, jak výchovný poradce navazuje a rozvíjí sociální vztahy s partnery. Dotazovaní respondenti uvádí, že při své práci navazují nové sociální vztahy, bez nich by nebylo možné navázat vztah s žáky ani ostatními klienty. Jako základ uvádí schopnost jednat s lidmi, vytvořit si kladný vztah s nimi, navodit důvěru, oddanost žákovi. Respondenti uvádí, že při jednání s žáky i rodiči je důležitá naprostá diskrétnost a nestrannost. Při vztahu k žákům jsou vstřícní, empatičtí a vždy nastavují přesná pravidla. Při své práci výchovného poradce jednají s žáky, rodiči, učiteli. Následně potom s pracovníky různých organizací, spolupracují s pedagogy, vedením školy a speciálními výchovnými organizacemi.

Výzkumná otázka č. 4: Jakou roli zaujímá v práci výchovného poradce reflexe a sebereflexe či samostatnost a odpovědnost?

Čtvrtá výzkumná otázka si klade za cíl zjistit, jakou roli zaujímá v práci výchovného poradce reflexe a sebereflexe. Jestli se v jejich práci projevuje samostatnost a odpovědnost. Dotazovaní sdělili, že určitě se v jejich práci projevuje reflexe, sebereflexe i sebehodnocení. Hlavně vlastní sebehodnocení a získání zpětné vazby je důležité v kontaktu s rodiči i žáky. Dotazovaní respondenti si nedovedou práci výchovného poradce představit bez zpětné vazby a sebehodnocení. Respondenti se shodují v tom, že osobnostní vlastnosti a schopnosti velmi výrazně ovlivňují vykonávanou funkci. Rovněž práce výchovného poradce by měla vykazovat znaky samostatnosti. Respondenti sdělovali, že svoji samostatnost vidí ve vytváření vlastních plánů činnosti, jejich realizaci a možnosti samostatného řešení problémů. Samostatně také tvoří metodické pokyny a plány. Dále se

respondenti shodli na tvrzení, že v určitých situacích využívají i kreativitu, například v nových postupech, řešení, koncepcí apod.

Výzkumná otázka č. 5: *Jaké je zastoupení a využití v praxi jednotlivých druhů komunikace a komunikačních dovedností?*

Pátá výzkumná otázka si klade za cíl zjistit, jaké komunikační dovednosti využívají výchovní poradci ve své práci a jaké druhy komunikace využívají v praxi. Respondenti označili, že podstatou komunikační kompetence není nic jiného než znalost komunikace, komunikačních zásad a dovedností. Dotazovaní se shodli na tvrzení, že využívají komunikaci verbální i neverbální. Při své práci výchovného poradce dávají přednost osobní komunikaci, řízenému rozhovoru, popřípadě dotazníkovému šetření pro zjištění a zmapování dané situace. Nepostradatelnou součástí komunikačních dovedností označují respondenti schopnost naslouchání. Dotazovaní označili dovednost naslouchání jako nedílnou součást každého rozhovoru. Respondenti se dále shodli na tom, že komunikační dovednosti jsou jejich silnou stránkou a uplatňují je neustále a každodenně. Využívají při své práci hlavně řízené rozhovory a diskuse se žáky i rodiči.

Výzkumná otázka č. 6: *V čem se objevuje manažerská role při výkonu práce výchovného poradce?*

Poslední otázka si kladla za cíl zjistit, v čem se objevuje manažerská role výchovného poradce. Dotazováním bylo zjištěno, že manažerskou schopnost uplatňují výchovní poradci při organizaci různých besed, informačních schůzek, školení, návštěv v poradenských střediscích. Manažerská role se také nejvíce projevuje v oblasti kariérového poradenství, kdy organizují různé akce pro maturanty. Zajišťují propagační a náborové akce školy. Respondenti v souvislosti s manažerskou rolí označili jako jednu z nejdůležitějších kompetencí výchovného poradce schopnost spolupráce. Dotazovaní vidí schopnost spolupráce v tom, že je potřeba nadchnout spolupracovníky pro společný cíl, vytýčit cesty k jeho dosažení a motivovat spolupracovníky. Respondenti dále označili řešení problémů jako důležitou kompetenci výchovného poradce – manažera. Shodli se na tom, že tato kompetence znamená efektivně postavení se k problému, hledat společné cesty k jeho řešení, vyhledávat potřebné informace, volit vhodné metody k jeho vyhodnocení.

5 Výchovný poradce na střední škole

Výchovné poradkyně na příslušné střední škole jsou v organizační struktuře školy podřízeny přímo řediteli školy. Zaměřují se především na integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, věnují se i problematice kariérového poradenství a řeší všechny výchovné a výukové problémy žáků.

Tato kapitola vychází z výzkumného šetření a na základě polostrukturovaného rozhovoru a zjištěných kompetencí výchovného poradce jsou vytvořeny konkrétní činnosti výchovné poradkyně na příslušné střední škole. Tato činnost je zahrnuta do pěti podkapitol.

5.1 Náplň práce výchovných poradců na sledované střední škole

Náplň práce je rozdělena do několika bodů.

Poradenská a konzultační činnost

- Vede evidenci žáků se specifickými vývojovými poruchami učení a chování. Kontroluje platnost vyšetření z pedagogické poradny a informuje učitele o žácích individuálně i skupinově integrovaných.
- Na základě vyšetření žáků vypracovává spolu s příslušnými vyučujícími individuální vzdělávací plány pro žáky individuálně integrované.
- Kontroluje plnění individuálního vzdělávacího plánu žákem i vyučujícími.
- Pro žáky s SPU, kteří nemají IVP, vypracovává „plán skupinové integrace“.
- Je k dispozici žákům a ostatním vyučujícím v době svých konzultačních hodin. Po domluvě je k dispozici rodičům žáků.

Metodická činnost

- Poskytuje ostatním vyučujícím metodickou pomoc při práci se žáky se specifickými vývojovými poruchami učení a chování, při přípravě třídnických hodin apod.
- Poskytuje ostatním vyučujícím metodickou pomoc v oblasti výchovných trendů, sleduje změny v právních předpisech týkající se problematiky výchovného poradenství a informuje o nich ostatní vyučující.

Propagace školy a nábor nových žáků

- Účastní se akcí typu „Burza škol“, „Den otevřených dveří apod. určených k propagaci školy.

Spolupráce s dalšími organizacemi

- Účastní se akcí organizovaných pedagogicko-psychologickou poradnou a úřadem práce pro výchovné poradce.
- Účastní se vzdělávacích akcí pro výchovné poradce.
- Dle potřeby spolupracuje s dalšími orgány např. pedagogicko-psychologickou poradnou, s orgány péče o děti, s policií apod.

Spolupráce s metodikem prevence

- Ve spolupráci s metodikem prevence organizuje výchovné a preventivní akce pro žáky (besedy, exkurze, přednášky apod.).
- Ve spolupráci s metodikem prevence připravuje a organizuje adaptační kurz pro první ročníky.
- Spolu se školním metodikem prevence sleduje žáky potenciálně problémové. V případě vážných problémů nebo na základě doporučení třídního učitele dává řediteli návrh na svolání výchovné komise. Z jejího jednání pořizuje zápis.

Informační

- Informuje žáky končících ročníků o možnostech dalšího studia, o Dnech otevřených dveří na VŠ, VOŠ, přípravných kurzech k přijímacím zkouškám a přijímacím řízení. K těmto účelům vede nástěnky, individuální konzultace.
- Poskytuje žákům končících ročníků poradenskou pomoc formou hodinové informační schůzky a individuálních konzultací.

Spolupráce s vedením školy

- Předkládá řediteli školy návrhy týkající se výchovy, prevence a nápravy vzniklých problémů.
- Vypracovává roční plán výchovného poradce a vyhodnocení své činnosti na konci školního roku.

Na počátku školního roku vyhotovují výchovné poradkyně „Rámcový časový plán“ na celý školní rok.

Srpen

- Příprava adaptačního kurzu, schůzka s třídními učiteli budoucích prvních ročníků, metodická pomoc.
- Plán práce VP na příští školní rok – zajištění vyvěšení plánu na webu školy.
- Aktualizace kartotéky žáků (vyřazení absolventů).
- Dny pro pedagogické sbory – seznámení pedagogického sboru s náměty a úkoly pro nadcházející školní rok.

Září

- Realizace adaptačního kurzu pro první ročníky.
- Sestavení přehledu a evidence integrovaných žáků pro nový školní rok.
- Kontrola platnosti vyšetření žáků, zajištění vyšetření tam, kde platnost končí.
- Do budoucna je potřeba u prvních ročníků zajistit souhlas rodičů k tomu, aby s žáky mohl pracovat.
- Vypracování statistiky o úspěšnosti maturantů při přijetí na vysoké a vyšší odborné školy, případně při hledání zaměstnání.
- Vyvěšení plánu konzultačních hodin na hlavní budově a střediscích odborné přípravy, popřípadě na budově internátu.
- Zjištění a sledování žáků ze znevýhodněného sociokulturního prostředí, sledování zapojení problémových žáků do kolektivu.
- Plán dalšího vzdělávání výchovného poradce – sledování aktuální nabídky.
- Spolupráce s metodikem prevence na tvorbě minimálního preventivního programu.
- Zajištění péče o žáky s SPU, kteří nejsou individuálně integrováni, spolu s třídními učiteli (plán skupinové integrace nechat podepsat všem vyučujícím).
- Průběžně – spolupráce s dalšími orgány např. pedagogicko-psychologická poradna, odbor sociálních věcí, policie, středisko výchovné péče apod.
- Zajištění pomoci pro slabé žáky – konzultační hodiny jednotlivých vyučujících, doučování pro žáky s SPU.
- Účast na veletrhu dalšího vzdělávání Gaudeamus Brno.

Říjen

- Vypracování individuálních vzdělávacích plánů – do 30 dnů od doručení žádosti (Sbírka zákonů č. 73/2005, příloha č. 12, § 6).
- Seznámení zákonných zástupců s individuálními vzdělávacími plány.
- Setkání výchovných poradců na Úřadu práce Prostějov, plán besed pro žáky na nadcházející školní rok.
- Sestavení plánu hospitací, kontrol a pohovorů se žáky s SPU.

Listopad

- Setkání výchovných poradců s pracovníky pedagogicko-psychologické poradny, konzultace ohledně IVP, seznámení s novinkami ve výchovném poradenství.
- Burza škol – prezentace, nábor nových žáků.
- Den otevřených dveří – 1. termín.

Prosinec

- Den otevřených dveří – 2. termín.
- Účast na třídních schůzkách - nabídka spolupráce pro rodiče prvních ročníků, konzultace s rodiči dle jejich zájmu.
- Kontrola dokumentace – zejména u budoucích maturantů, kteří žádají o úpravu podmínek pro maturitní zkoušku.
- Beseda pro žáky končících ročníků o volbě dalšího vzdělávání a povolání – přijímací řízení, vyplňování přihlášek, důležité internetové adresy, životopis, přijímací pohovor apod.

Leden

- Do budoucna je potřeba zajistit pravidelné vyhodnocení IVP vyučujícími vždy jednou za půl roku, ze kterého vyplynou případné změny v IVP na další období.
- Distribuce propagačních materiálů o dalším studiu žáků končících ročníků, pravidelná aktualizace nástěnky.
- Účast na pedagogické radě – projednání prospěchu žáků s SPU.

Únor

- Ve spolupráci se školním metodikem prevence – nabídka besed a exkurzí pro žáky na 2. pololetí (dle aktuální nabídky).

- Ve spolupráci s jednotlivými metodickými týmy – akce pro nadané žáky (olympiády, soutěže).
- Individuální pohovory s neprospívajícími žáky jako prevence školní neúspěšnosti.

Březen

- Průběžně – sledování problémových žáků, spolu s metodikem prevence řešení aktuálních problémů jako jsou šikana, záškoláctví, zneužívání návykových látek apod.
- Průběžně – prevence školní neúspěšnosti, spolupráce s třídními učiteli (např. metodická pomoc při vedení třídnických hodin).
- Dle možností PPP – intervence poradny ve třídách, kde se objevily vztahové problémy (sociometrické šetření).

Duben

- Zajištění besed končících učňovských i studijních ročníků na Úřadu práce.
- Individuální pohovory s problémovými žáky, prevence školní neúspěšnosti.

Květen

- Pomoc při zajišťování maturitních zkoušek, učňovských zkoušek, zajištění seznamu maturantů s SPU.
- Zajištění místa pobytu pro adaptační kurz, personální zajištění adaptačního kurzu.
- Vyhodnocení individuálních vzdělávacích plánů za 2. pololetí.

Červen

- Účast na slavnostním vyřazení maturantů, předávání výučních listů.
- Vyhodnocení výchovného poradenství za uplynulý rok – podání zprávy řediteli školy.
- Schůzka s rodiči budoucích prvních ročníků – informace o adaptačním kurzu.
- Sběr dat o úspěšnosti absolventů školy při přijímacím řízení a hledání zaměstnání.

5.2 Diagnostické prostředky výchovných poradců na sledované střední škole

Výchovné poradkyně při práci s žáky uplatňují dva základní diagnostické prostředky a to pozorování a rozhovor. U pozorování výchovná poradkyně záměrně sleduje žáka a jeho chování při vyučování i mimo něj. Může si psát záznam. Všímá si především těchto znaků:

- celkový žákův vzhled a držení těla, oblečení a úprava zevnějšku, mimika a gestikulace,
- efektivita – emoční naladění, schopnost sebekontroly,
- způsob vyjadřování – slovní zásoba, plynulost případně vada řeči, ochota komunikovat, uhýbání od tématu,
- postavení mezi ostatními žáky,
- chování v různých situacích.

Je důležité, aby se výchovný poradce vyvaroval zjednodušování, stereotypů a předsudků. Velmi vhodné je organizování různých akcí, které se konají mimo „školní lavice“, kdy se vytváří neformální prostředí – exkurze, výlety, adaptační kurz. Vzhledem k velkému počtu žáků není reálné, aby se výchovný poradce seznámil se všemi žáky, natož měl možnost je podrobněji pozorovat. Proto je nutná spolupráce s třídními učiteli a dalšími pedagogy, kteří si mohou všimnout nápadností, které mohou vést k odhalení sebepoškozování, týrání nebo jiných osobních problémů žáka. Dle sdělení lze také doporučit, aby výchovný poradce vykazoval hospitační činnost, ve které se zaměří alespoň na žáky s poruchami učení.

Druhým diagnostickým prostředkem využívaným při práci výchovných poradců na střední škole je rozhovor. Zpočátku má funkci diagnostickou – výchovný poradce si ujasňuje, s jakým problémem žák přichází, posléze intervenční a terapeutickou, kdy už na žáka působí a snaží se ovlivnit jeho chování a postoje. Důležité je navození kontaktu a tudíž i příjemné prostředí. Výchovný poradce řídí rozhovor podle toho, o jaký typ problému se jedná a podle psychického stavu žáka. Někdy je na místě nechat žáka vypovídat se (volný rozhovor), jindy je nutné získat konkrétní informace (řízený rozhovor). Někdy může posloužit i vhodný dotazník. Důležité je ohlídat si vlastní neverbální signály, nedávat najevo netrpělivost, nudu, znechucení apod. Naopak je důležité si všimnout neverbálních projevů žáka, které mohou signalizovat strach, úzkost a mnohé další pocity. Na verbální sdělení je třeba vhodně reagovat – zopakovat řečení, shrnout závěry, klást podporující

otázky, vyjádřit emoční podporu apod. Pokud výchovný poradce zjistí, že problém žáka přesahuje jeho kompetence, obrátí se na další organizace.

5.3 Intervenční metody používané v praxi výchovného poradce

Intervence znamená nějaký zásah, který vede k ovlivnění určitého jevu nebo situace. Ve výchovném poradenství rozlišujeme krátkodobou intervenci – pohovor se žákem, krizová intervence, když se žák „zhroutl“ ve škole. Dlouhodobou intervencí se rozumí péče o žáky s SPU, práce se třídou, kde se vyskytla šikana, minimální preventivní program.

Při konzultaci je ideální, pokud VP vede žáka ke hledání vlastní cesty k řešení problému, ukazuje žákovi, v čem jeho problém spočívá, učí ho problém pojmenovat a zvolený postup realizovat v praxi. Výchovný poradce povzbuzuje, dodává optimismus a sebedůvěru, učí žáka nezávislosti k psychologovi apod. U nezletilých žáků musí mít VP svolení s žákem pracovat. VP ale může vystupovat v roli konzultanta pro jiné učitele. Tady hrozí riziko, že učitel zaujme obranné stanovisko ve strachu, že bude poradcem kritizován či nějak obviňován. Třídní učitel často bere vše, co se týká jeho třídy příliš osobně.

Poměrně časté jsou konzultace s rodiči. Ti se často staví do role „ochránců“ svých dětí, obávají se, že budou „poslouchat nepříjemnosti“, že budou zpochybněny jejich rodičovské kvality. Domnívají se, že své děti přece znají nejlépe a mohou být nepřístupní radám pedagoga nebo VP. Tady je nutný vhodný empatický přístup. Umění komunikace s rodiči je významnou profesní charakteristikou každého výchovného poradce.

Výchovný poradce se může čas od času setkat se žákem, který prožívá nějakou velmi zátěžovou situaci. Dle sdělení VP na sledované střední škole je využití krizové intervence dost časté. Jedná se například o rozvod rodičů, úmrtí v rodině, týrání, zneužívání, někteří žáci těžce nesou přestup na jinou školu, vztahové problémy, stěhování apod. Krizí může žák reagovat na šikanu. Znakem krizové situace je šok, následně útěk, panika po odeznění příchozí deprese, smutek, úzkost. Každý žák reaguje jinak. Cílem krizové intervence je především uklidnit dotyčného žáka a zabránit prohlubování reakce, nebát se pláče, nechat žáka vyplakat. Mělo by následovat dodání naděje do budoucna a náhled na možnosti řešení situace. VP se může dopustit některých chyb např. odsunutí, bagatelizace problému, snaha zbavit se jej, zbytečné vyslýchání, neupřímnost, složitá komunikace apod.

Skupinová intervence je forma intervence zatím málo používaná, ale do budoucna je vhodné ji zařazovat častěji. Může ji užívat nejen VP, ale i metodik prevence a třídní učitelé. Jedná se o práci se skupinou žáků – třídnickou hodinu, besedu, přátelská setkání s budoucími žáky na adaptačním kurzu apod. V oblasti prevence to může být nácvik odmítnutí drogy, vytváření zdravého klimatu ve třídě apod. Cílem skupinové intervence je nácvik umění naslouchat druhému, poznání druhých a prostřednictvím nich sebe sama, společné hledání řešení konfliktů, rozvoj sebeovládání, sdílení prožitků apod. Dle sdělení VP na škole bude vhodné do budoucna vyškolit učitele v používání těchto technik – např. pro zkvalitnění třídnických hodin a pro zvládnutí situace ve třídě postižené šikanou. Šikana je onemocnění celého kolektivu a vzhledem k tomu, že se s ní ve škole setkáváme, měli by všichni učitelé vědět, jak s takovým kolektivem pracovat.

5.4 Objekty výchovného poradenství na střední škole

Podle toho, s kým výchovný poradce pracuje, volí metodiku a strategii. Nejčastějším cílem působení jsou žáci. VP bere vždy v úvahu osobnost žáka, jeho postavení ve školním kolektivu. U nezletilých žáků je nutné kontaktovat rodiče, na druhou stranu je potřeba u dospívajících maximální zapojení žáka, protože především v době puberty žáci těžce nesou, řeší-li se něco za jejich zády. Pokud se nepodaří navázat kontakt s dospívajícím, narazí dospělí na odpor a nechtě cokoli změnit.

Postup, který se při řešení kázeňských a jiných přestupků využívá na naší škole, je bohužel nevhodný. Rodiče jsou pozváni na určitou hodinu a datum do školy, kde je jim sděleno výchovnou komisí žákovo potrestání, obvykle podmíněčné vyloučení, aniž by byla situace předtím nějak řešena. Výchovná komise by měla být orgánem, který především pomáhá žákovi a rodičům řešit nějaký problém a ne být orgánem represivním.

Pokud například žák neustále vyrušuje, nepomůže jeho předvolání a vyhrožování z pozice síly, pokud se zároveň třídní učitel ve spolupráci s výchovným poradcem nepokusí zjistit, co je důvodem nevhodného chování žáka. Mohou to být problémy ve třídním kolektivu – snaha prosadit se před ostatními nebo obrana proti posměchu, problémy v rodině, nevhodný postup učitele apod.

V případě záškoláctví je třeba pátrat po příčině, proč nechce žák chodit do školy – má problém v kolektivu? Je šikanován? Je členem nějaké party mimo školu? Má problém

s některým vyučujícím? Pokud je situace natolik složitá, že se třídnímu učiteli ani výchovnému poradci nepodaří příčinu nedocházení do školy zjistit, je lepší kontaktovat psychologa. Bohužel, ve škole se výchovný poradce nebo metodik prevence dozvídají o dlouhodobé absenci žáka často až ve chvíli, kdy se jedná o jeho podmíněném vyloučení.

Druhým cílem působení jsou rodiče. Na škole je kontakt s větším počtem rodičů omezen na třídní schůzky. Rodiče by zřejmě neměli zájem o další spolupráci se školou formou společenských akcí. Ta je možná spíše na ZŠ (besedy o drogách, besedy s rodiči apod.). V zahraničí fungují i různé školní slavnosti, které umožňují setkávání rodičů se zaměstnanci školy. Důvodem nechuti rodičů v ČR více se zapojit do školního života je obava, aby neposlouchali „jak je dítě nemožné, jaký špatný má prospěch a co zase provedlo“.

Pokud rodiče vyhledají VP nebo třídního učitele z důvodu problematického vztahu s dítětem v období puberty, je třeba je ujistit, že konflikty v tomto období jsou časté, že jsou součástí procesu osamostatňování dítěte a výrazem obecného odporu proti autoritě. Např. konflikt s učitelkou může být projekcí konfliktu s matkou. Na druhou stranu je vysoká míra konfliktnosti běžná u žáků s rizikovým chováním, kteří utíkají z domova, berou drogy, mají vztahové problémy apod.

Konflikty s rodiči mohou žáka přivést k hledání podpory mezi vrstevníky – nevhodná parta. Postoj rodičů k dítěti je rozhodující pro zdravý vývoj dítěte. VP, třídní učitel, všichni, kdo jednájí s rodiči, musí vystupovat obezřetně, aby do vztahů v rodině nezasahovali spíše rušivě. Rodiče problematického dítěte mohou prožívat silné pocity studu a viny. Vhodný postup při konzultaci s rodiči je vysvětlit rodičům, proč byli pozváni do školy nebo naopak zjistit, proč rodiče do školy přišli, zjistit základní informace o životě žáka (mini anamnéza), sdělit hypotézy, nabídnout řešení, nabídnout vhodné postupy, snažit se zapojit rodiče i dítě do řešení problému, případně nabídnout odbornou pomoc.

Dalším objektem spolupráce s VP je třídní učitel. Třídní učitel je ten, kdo by měl znát své žáky i kolektiv co nejlépe. Při třídnických hodinách má možnost pracovat s kolektivem a ovlivňovat vzájemné vztahy v něm. Pokud se objeví závažnější problém, je vhodnější přizvat odborníka.

Vedení školy a ostatní pedagogové spolupracují s VP. Cílem všech zaměstnanců školy by v ideálním případě mělo být vytvoření příjemného, pozitivního a studijního prostředí se zdravými vztahy. Na sledované škole se k tomu velice přibližují. Činnost VP a metodika

prevence by se měla ve vzrůstající míře stát součástí života školy. Bohužel, činnost VP je někdy chápána jako zbytečná a dokonce ohrožující, protože přináší další úkoly a práci nad rámec běžných pedagogických povinností.

5.5 Krátkodobé a dlouhodobé cíle poradenství na škole

Pracovní činnosti výchovného poradenství na sledované škole je členěné ještě z pohledu krátkodobých a dlouhodobých cílů. Mezi činnosti krátkodobé patří adaptační kurzy, vzdělávání žáků s SPU, práce s problémovými žáky, kariérové poradenství, konzultační činnost, kontrolní činnost a vzdělávání výchovných poradců. Adaptační kurzy fungují velmi dobře, je třeba každoročně zajistit maximální možnou účast třídních učitelů a proškolení nových vyučujících o významu a náplni adaptačních dní. V případě kariérového poradenství je zařazena hodinová schůzka se žáky posledních ročníků, kde jsou žáci seznámeni například s těmito otázkami:

- kde hledat informace o možnostech dalšího studia,
- možnost studia v zahraničí,
- přijímací zkoušky (národní srovnávací zkoušky),
- vyplňování přihlášek,
- kde hledat informace o hledání zaměstnání,
- psaní životopisu,
- přijímací pohovor pro potřeby zaměstnavatele.

Výchovný poradce kontroluje, jak učitelé pracují s integrovanými žáky a dodržují individuální vzdělávací plán. O těchto činnostech píše zprávu. Na sledované střední škole se neprovádí hospitační činnost ve třídách, kde jsou integrovaní žáci.

Mezi dlouhodobé cíle VP na škole patří vytvoření internetové stránky výchovného poradce, kde by byla možnost e-mailové komunikace se žáky.

Závěr

Hlavním cílem práce bylo **vymežit problematiku výchovného poradenství** na středních školách se zaměřením na práci výchovného poradce. V praktické části dále pak **analyzovat osobnost výchovného poradce z pohledu jeho dílčích kompetencí**.

Úvodní část práce byla zaměřena na osobnost výchovného poradce, jeho osobností rysy, vzdělání, právní vymezení výchovného poradce a etické zásady práce výchovného poradce. Teoretická část bakalářské práce byla zaměřena na vymezení náplně práce výchovného poradce, jeho postavením na střední škole a jeho spoluprací s různými organizacemi, rodiči a žáky.

V praktické části byla vymezena metodika výzkumného šetření zaměřeného na analýzu vybraných výchovných poradců z pohledu dílčích kompetencí prostřednictvím realizovaných polostrukturovaných rozhovorů. Na základě stanovených výzkumných otázek výchovné poradkyně sdělovaly své zkušenosti a postupy při řešení problémových situací. Bylo stanoveno šest výzkumných otázek týkajících se jednotlivých druhů kompetencí. První výzkumná otázka se týkala oblasti metodických a koncepčních kompetencí, druhá otázka zahrnovala oblast odborných kompetencí, třetí oblast vycházela z kompetencí sociálních. Další výzkumné otázky se týkaly kompetencí osobnostních, komunikačních a manažerských.

Tato bakalářská práce ukazuje, jak důležitá je v dnešní době systematická a důsledná činnost výchovného poradce na střední škole. Při realizaci výzkumu na střední škole bylo prokázáno, že tato činnost vyžaduje velké teoretické znalosti, praktické zkušenosti, komunikační dovednosti, empatii a velké úsilí ze strany výchovných poradců. Je těžké skloubit povinnosti učitele ve vzdělávacím procesu a současně vykonávat zodpovědně funkci výchovného poradce.

V dnešní době se na středních školách vyskytují časté problémy s kázní, zvýšenou absencí, nezájmem rodičů o spolupráci, fluktuace žáků. Objevují se problémy s užíváním návykových látek, problémy se šikanou, řada žáků má psychické problémy, pramenící z neuspořádaného rodinného života.

Při realizaci výzkumné části bakalářské práce bylo prokázáno, že sledované kompetence výchovného poradce jsou opravdu stěžejní a neopomenutelné při jeho každodenní činnosti.

Výzkumná část bakalářské práce vycházela z rozhovorů se zkušenými výchovnými poradci, proto jejich postoje by mohly být východiskem pro mladší a začínající výchovné poradce na ostatních školách. Často se setkáváme s názorem veřejnosti, že práce výchovných poradců na středních školách je zbytečná. Tato práce ale ukazuje na skutečnost, že práce výchovných poradců je náročná, zahrnuje řadu pracovních činností z mnoha oblastí a vyžaduje jak odborné znalosti, tak i dlouholeté zkušenosti.

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká Republika
IVP	Individuální vzdělávací plán
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
OSPOD	Orgán sociálně právní výchovy dětí
PPP	Pedagogicko psychologická poradna
SPC	Speciální pedagogické centrum
SPU	Specifické poruchy učení
SPV	Středisko praktického vyučování
SVP	Středisko výchovné péče
ŠVP	Školní vzdělávací program
ÚP	Úřad práce
VOŠ	Vyšší odborná škola
VP	Výchovný poradce
VŠ	Vysoká škola
ZŠ	Základní škola
apod.	a podobně
č.	číslo
s.	stránka

Seznam použité literatury a zdrojů

- ARMSTRONG, M. *Personální management*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 963 s. ISBN 80-7169-614-5.
- ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů*. 10. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 800 s. ISBN 978-80-247-1407-3.
- ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů*. 8. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 856 s. ISBN 80-247-0469-2.
- BARTOŇKOVÁ, H. *Firemní vzdělávání*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. 158 s. ISBN 978-80-244-1859-9.
- BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Sociální komunikace*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 79 s. ISBN 80-244-1357-4.
- BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Edukace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v základní škole v ČR*. In: JANÍK, T. *Orientace české základní školy: sborník z pracovního semináře konaného dne 20. října 2005 na Pedagogické fakultě MU v Brně*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005, s. 95 – 112. Sborník prací pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 186. ISBN 8021038705.
- BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.
- BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1.vyd. Praha: ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- BROŽOVÁ, D. *Poradenská podpora a možnosti edukace žáků s poruchami učení v širším smyslu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 190 s. ISBN 978-802-1053-298.
- ČÁP, D., KOUTNÁ, P., KREJČOVÁ, L., MERTIN, V., SLUŠNÁ, K., ŠTĚPOVSKÁ, I., FÉROVÁ, J. *Výchovné poradenství*. Praha: Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-498-5.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Vyd.1. Praha: Portál, 2001, 655 s. ISBN 80-717-8463-X.
- ČÁP, D., et al: *Výchovné poradenství*. Praha: Meritum, 2009. ISBN 978-80-7357-498-7.
- DEVITO, J. *Základy mezilidské komunikace*. 6.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 502 s. ISBN 80-247-2018-3.
- DVOŘÁKOVÁ, M. *Pedagogicko psychologická diagnostika I*. Vyd. 2., upr. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky, 2000, 192 s. ISBN 80-704-0402-7.
- DRYDEN, W. *Poradenství*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. 117 s. ISBN 978-80-7367-371-0.
- ETICKÝ KODEX. Dostupný z WWW <http://www.asociacevp.cz/index.php?akce=5> [cit. 12.1.2012]
- FORET, M. *Jak komunikovat se zákazníkem*. 1.vyd. Praha: Computer Press, 2000. 200 s. ISBN 80-7226-292-9.

- GABURA, J., PRUŽINSKÁ, J. *Poradenský proces*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 147 s. ISBN 80-85850-10-9.
- HADJ MOUSSOVÁ, Z. a kol. *Pedagogicko psychologické poradenství I.: Vybrané problémy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-215-6.
- HADJ MOUSSOVÁ, Z. *Úvod do speciálního poradenství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002, ISBN 80-7083-659-8.
- KOCIÁNOVÁ, R. *Personální činnosti a metody personální práce*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 224 s. ISBN 978-80-247-2497-3.
- KOUBEK, J. *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. 2.vyd. Praha: management Press, 1997. 350 s. ISBN 80-8594-351-4.
- KOUBEK, J. *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. 4. rozš. a dopl. vyd. Praha: management Press, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7261-168-3.
- KOVÁŘOVÁ, R., JANKŮ, K. *Postavení a kompetence speciálního pedagoga v rámci integračního procesu na běžné škole*. 2.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 60 s. ISBN 978-80-7368-548-5.
- KUBEŠ, M., SPILLEROVÁ, D., KURNICKÝ, R. *Manažerské kompetence: způsobilosti výjimečných manažerů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. 183 s. ISBN 80-247-0698-9.
- KUBOVÁ, L. *Speciálně pedagogická centra*. 1. vyd. Praha: Septima, 1995, 102 s. ISBN 80-858-0142-6.
- LACENA, I. *Průručka pro výchovných poradcov*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, 72 s. ISBN 978-80-7452-006-8.
- MEZERA, A., A KOL. *Kompetence výchovných poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010. 200 s. ISBN 978-80-86956-62-6.
- MUSILOVÁ, M., MUSIL, J.: *Asistentská praxe – cvičebnice a metodické vademékum*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. ISBN 80-244-0297-1.
- MUSILOVÁ, M.: *Individuální praxe – metodika a cvičebnice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0854-6.
- NOVOSAD, L. *Základy speciálního poradenství: uvedení do školního poradenství a poradenství pro jedince se zdravotním či sociálním znevýhodněním*. 2., opr. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2001, 50 s. ISBN 80-708-3498-6.
- OPEKAROVÁ, O. *Kapitoly z výchovného poradenství: školní poradenské služby*. 1.vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. 64 s. ISBN 978-80-86723-35-8.
- POLÁČEK, M., FORÝTKOVÁ, D. *Systém prevence sociálně patologických jevů: studijní text pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2006, 82 s. ISBN 80-857-8365-7.
- POSPÍŠILOVÁ, B., TYŠER, J. *Výchovné poradenství: Soubor materiálů pro výchovné poradce základních škol*. Most: Nakladatelství Hněvín, 2003. ISBN 80-86654-04-4.

- PLAMÍNEK, J., FIŠER, R. *Řízení podle kompetencí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 108 s. ISBN 80-247-1074-9.
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4734-705.
- SCHNEIDEROVÁ, A. *Kompetence manažerů v sociálních službách*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. 188 s. ISBN 978-80-7368-855-4.
- SVOBODA, M., KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 791 s. ISBN 80-7178-545-8.
- ŠMÍDA, F. *Strategie v podnikové praxi*. 1.vyd. Praha: Professional Publishing, 2003. 219 s. ISBN 80-86419-39-8.
- TŘÍSKALOVÁ, L. *Výchovný poradce*. In MEZERA, A., A KOL. *Kompetence výchovných poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením*. 1. vyd. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2010. 200 s. ISBN 978-80-86956-62-6.
- TURECKIOVÁ, M. *Řízení a rozvoj lidí ve firmách*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. 172 s. ISBN 80-247-0405-6.
- VAGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4.
- VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., A KOL. *Pedagogika pro učitele*. 2.vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 456 s. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VENDEL, Š. *Kariérní poradenství*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 224 s. ISBN 80-247-1731-X.
- VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogice a sociální aspekty*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. 200 s. ISBN 978-80-86723-3.
- VETEŠKA, J., TURECKIOVÁ, M. *Kompetence ve vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. 159 s. ISBN 978-80-247-1770-8.
- VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

Legislativa

Zákon č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: 72/2005 Sb. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005.

Internetové zdroje

SPIPKOVÁ, Vladimíra. Učitelská profese a její současné proměny. In: KRYKORKOVÁ, H. a R. Školská poradenská zařízení: Speciálně pedagogická centra. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. © 2011-2012 [cit. 2012-05-18]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni>

Školská poradenská zařízení: Speciálně pedagogická centra. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. © 2011-2012 [cit. 2012-05-18]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/poradenstvi/skolska-poradenska-zarizeni>

ZAPLETALOVÁ, Jana. Školní poradenská pracoviště. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. © 2011 – 2012 [cit. 2012-10-25]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/poradenstvi/skolni-poradenska-pracoviste>

Věstník MŠMT ČR: Sešit č. 7 [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2005 [cit. 2012-05-18]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/MSMT14072005.PDF>

Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole (č.j. 27 317/2004-24). In: *Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. 2005, roč. 61, č. 7 [cit. 2012-10-16]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/MSMT14072005.PDF>

Školský zákon č. 561/2004 Sb. In: č. 317. 2008. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>

Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: 72. 2005. Dostupné z: www.nuv.cz/uploads/poradenstvi/legislativa/vyhlaska_72_2005_novela_2011.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1: Záznamy rozhovorů, přepisy

Příloha č. 2: Etický kodex výchovného poradce (etický kodex)

Příloha č. 1

1. Odborné kompetence

Otázka č. 1

Jaké odborné poznatky aplikujete v práci VP a v jakých situacích?

Respondent A:

Při své práci vycházím z vyhlášky MŠMT 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, novelizace vyhláška 116/2001 Sb. Dále z poznatků, které jsem získala během studia VP, osobní praxe a školení v rámci celoživotního vzdělání. Věnuji se i kariérovému poradenství a sleduji pravidelné nabídky školení a seminářů, kterých se účastním. Některé zajímavé akce organizují i Pedagogicko-psychologické poradny. Tyto nabídky pravidelně sleduji a účastním se.

Respondent B:

Vycházím z obecně platných zákonů pro VP, průběžně sleduji nabídky školení, kterých se zúčastňuji, znalost obecné situace ve škole, znalost klimatu ve třídách.

Respondent C:

Při své práci vycházím ze všech vyhlášek a nařízení, plánu výchovného poradce. Sleduji změny týkající se práce výchovného poradce, průběžně sleduji nabídky na školení, semináře

Otázka č. 2

Jak zvládáte pracovní postupy a procesy při výkonu VP?

Respondent A:

Výkon VP je částečně omezený úvazkem. Jestliže pedagog vykonává práci pedagoga na plný úvazek, je časově náročné vše skloubit. Proto jsou stanoveny pevné konzultační hodiny. Problémové situace se snažím řešit okamžitě, vše řádně zdokumentujeme.

Respondent B:

V rámci výkonu VP jsou pevně stanoveny konzultační hodiny, ve kterých řeším potřebné záležitosti, akutní případy řešíme okamžitě ve spolupráci s vedením školy a třídními učiteli. Spolupracuji s PPP.

Respondent C:

S žáky pracuji ve stanovených konzultačních hodinách, závažné případy řešíme ihned.

2. Metodické a koncepční kompetence

Otázka č. 1

V rámci své funkce VP účastníte se vzdělávacích aktivit zaměřených na získávání nových znalostí v oblasti výchovného poradenství?

Respondent A:

Ano, především školení, která pořádá PPP v Prostějově, ale i školení, jejichž témata se mi zdají aktuální a důležitá. Využívám nabídky živých organizací, spolupracuji se školním psychologem, speciálním asistentem, využívám dalších poradenských služeb. Například jsem již spolupracovala s ÚP, Policií ČR.

Respondent B:

Využívám školení pořádaných PPP, SPC Olomouc, spolupracuji se školní psycholožkou, vyhledávám další vzdělávací akce a školení.

Respondent C:

Účastním se školení pořádaných PPP, SPC Olomouc, spolupracuji se školním pedagogem, vedením školy, třídními učiteli.

Otázka č. 2

Realizujete a vytváříte různé strategie, plány ve své činnosti výchovného poradce?

Respondent A:

Na naší škole jsme tři výchovné poradkyně, a proto plán VP vytváříme společně. Vzájemně se domlouváme, vyhledáváme vhodné akce, doplňujeme školní řád, koordinujeme práci, předáváme informace ostatním pedagogům. Současně se účastníme i předmětových komisí, kde sledujeme klasifikaci žáků a jejich absenci. Spolupracujeme s třídním učitelem při řešení vysoké absence. Hledáme vhodné prostředky ke snížení absence u žáků.

Respondent B:

Pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami sestavujeme plány ve spolupráci s SPC, rodiči a asistenty pedagoga, koordinujeme práci výchovných poradců na všech budovách školy, vytváříme společný celoroční plán výchovného poradenství.

Respondent C:

Vytváříme společně celoroční plán pracovní činnosti výchovného poradce. Konzultuji tyto činnosti s třídním učitelem.

3. Sociální kompetence

Otázka č. 1

S kým přicházíte do komunikačních vztahů v souvislosti s prací výchovného poradce?

Respondent A:

Já jako výchovná poradkyně v první řadě jedním s žáky, učiteli, rodiči. Následně potom s pracovníky různých organizací, jejichž práce souvisí s touto tematikou.

Respondent B:

Jedním se žáky, pedagogy, vedením školy a speciálních výchovných organizací, problémy konzultuji s rodiči žáků.

Respondent C:

Každý den jedním s žáky, problémy řeším s rodiči, ostatními kolegy, vedením školy.

Otázka č. 2

Jakým způsobem navazujete nové sociální vztahy a jak je rozvíjíte při své práci výchovného poradce?

Respondent A:

Sociální vztahy v této profesi navazují neustále s žáky. Jsem s nimi v každodenním kontaktu. Snažím se být ve vztahu k nim vstřícná, empatická, ale vždy nastavuji přesná pravidla.

Respondent B:

Při každodenní komunikaci navazují vztahy s jednotlivými žáky, rodiči, zástupci partnerských institucí. Jde o osobní, případně písemnou komunikaci o všech vyskytujících se problémech.

Respondent C: Dohodnout se s kolegy na spolupráci, která bude mít společný cíl a vyslechnout si od všech připomínky, aby byl výsledek práce co nejlepší.

S žáky jedním s individuálním přístupem. Jsem vstřícná, vždy se snažím pomoc řešit problém.

4. Osobní kompetence

Otázka č. 1

Projevuje se ve vaší práci výchovného poradce reflexe, sebehodnocení?

Respondent A:

Určitě se v mé práci projevuje, bez vlastního sebehodnocení není možné tuto funkci vykonávat.

Respondent B:

Ano, sebehodnocení mi pomáhá uplatnit mé zkušenosti v další práci, důležitá je zpětná vazba s rodiči a žáky.

Respondent C:

Sebehodnocení uplatňuji při své práci pravidelně, často se zamýšlím nad problémem žáků, zvažuji, jestli jsem správně rozhodla.

Otázka č. 2

V čem spočívá ve vaší práci výchovného poradce samostatnost?

Respondent A:

Otázku samostatnosti vidím ve vytváření vlastního plánu, jeho realizaci a možnosti samostatného řešení problémů.

Respondent B:

Důležité je správné posouzení situace a nalezení odpovídajícího řešení daného problému.

Respondent C:

Samostatnost práce, vytvoření plánu činnosti.

Otázka č. 3

Kdo vás hodnotí v práci výchovného poradce a hodnotíte sami sebe?

Respondent A:

Především žáci a jejich rodiče, doufám, že i kolegové a vedení školy.

Respondent B:

Kritériem hodnocení je úspěšnost řešení problémů s žáky a rodiči, které jsou předmětem hodnocení ze strany vedení školy.

Respondent C:

Hodnocení nechávám na klientech, ale samozřejmě mě zajímá hodnocení od svých kolegů a nadřízených. Sebereflexe mi však také není cizí.

5. Komunikační kompetence

Otázka č. 1

Jaký typ komunikace uplatňujete v práci výchovného poradce a v jakých situacích?

Respondent A:

Upřednostňuji osobní pohovor, a to jak s žáky, tak s rodiči, případně s třídním učitelem. Nemám ráda anonymní (úřední) dopisy, které pouze sdělují.

Respondent B:

Dávám přednost osobní komunikaci, řízenému rozhovoru, popřípadě dotazníkové šetření pro zjištění situace.

Respondent C:

Vždy uplatňuji osobní komunikaci.

Otázka č. 2

Považujete ve své práci výchovného poradce za důležité dovednost naslouchání a proč?

Respondent A:

Dovednost naslouchání je velice důležitá, ale vždy se snažím o objektivní naslouchání. Žáci mnohdy sdělí informace, o kterých s nikým jiným nediskutují, získávají pocit, že je tu někdo jen pro ně a je ochoten s nimi sdílet nelehké situace.

Respondent B:

Správnost naslouchání a vyhodnocování neverbální komunikace je velmi důležitá a umožňuje objektivní zjištění problémů.

Respondent C:

Naslouchání mi pomáhá při zjištění informací týkající se žáků.

Otázka č. 3

Jaké jsou komunikační dovednosti uplatňované ve vaší práci výchovného poradce a v jakých situacích je uplatňujete?

Respondent A:

Domnívám se, že komunikační dovednosti jsou mou silnou stránkou a uplatňuji je neustále a každodenně.

Respondent B:

Uplatňuji verbální komunikaci, hlavně řízené rozhovory a diskuse se žáky i rodiči.

Respondent C:

Především uplatňuji verbální komunikaci, rozhovor, pohovory, popřípadě dotazníky.

6. Kompetence manažerské

Otázka č. 1

Uplatňujete ve své práci výchovného poradce organizační schopnost? V jakých činnostech?

Respondent A:

Spoluvytvářím plán VP, organizuji přednášky, besedy a jiné akce související s touto tematikou. V rámci kariérového poradenství probíhají měsíčně tzv. sezení s maturanty.

Respondent B:

Organizuji besedy a přednášky v oblasti kariérového poradenství, osobního rozvoje žáků, zajišťuji propagační a náborové akce školy.

Respondent C:

Organizuji besedy, přednášky, účastním se všech akcích, které škola organizuje. Spolupracuji na propagaci školy.

Otázka č. 2

Jak se projevuje ve vaší práci schopnost spolupráce?

Respondent A:

Důležité je zdvořile přijímat kritiku, sdílet společné zájmy, schopnost stanovit si přesné cíle.

Respondent B:

Je třeba nadchnout spolupracovníky pro společný cíl, vytýčit cesty k jeho dosažení a motivovat spolupracovníky, ocenit úspěch.

Respondent C:

Otázka č. 3

Jak postupujete při řešení problémů? Využíváte při tom některých manažerských kompetencí?

Respondent A:

Je to schopnost být rozhodný, vytrvalý a trpělivý.

Respondent B:

Po důkladném zjištění faktů a zvážení možností se snažím rozhodnout o optimální variantě řešení.

Respondent C:

Manažerské kompetence považuji za důležité. Bez nich se práce výchovného poradce neobejde. Při své práci jsem rozhodná, samostatně rozhoduji, trpělivá.

Příloha č. 2:

Etický kodex výchovného poradce

Projednaný a schválený na Kongresu výchovných poradců, v Praze 28.3.2008.

Úvod

Smyslem kodexu je vymezit etická pravidla pro výchovné poradce. Každá profese potřebuje mít jednotná a uznávaná pravidla, která slouží jejím potřebám, jakož i potřebám klientů, pedagogů, kteří připravují studenty na výkon této profese, a pro informaci i pracovníkům spolupracujících úřadů a institucí.

I. Etická odpovědnost výchovného poradce vůči klientům

- Nadřazenost zájmů klientů.
- Prvořadou zodpovědností výchovného poradce je jeho zodpovědnost vůči klientům.
- Výchovný poradce by měl klientům sloužit s oddaností, loajalitou, odhodláním a s maximálním vynaložením svých odborných dovedností a schopností.
- Výchovný poradce by neměl zneužívat vztahů s klienty k osobnímu prospěchu.
- Výchovný poradce by neměl praktikovat, přehlížet, napomáhat nebo se podílet na jakékoliv formě diskriminace na základě rasy, barvy pleti, pohlaví, sexuální orientace, věku, náboženství, národnosti, rodinného stavu, politického přesvědčení, psychického nebo fyzického handicapu nebo jakéhokoliv jiného zaměření, osobní vlastnosti, postavení nebo stavu.
- Výchovný poradce by se měl vyhnout vztahům nebo závazkům, které jsou v rozporu se zájmy klientů.
- Výchovný poradce by měl klientům podávat přesné a úplné informace ohledně rozsahu a charakteru služeb, které jim může poskytnout.
- Důvěrnost informací a ochrana soukromí.
- Výchovný poradce by měl respektovat soukromí klientů a důvěrnost veškerých informací získaných v průběhu poskytování odborných služeb.
- Jiným osobám by měl výchovný poradce důvěrné informace poskytnout bez souhlasu klientů pouze ze závažných odborných důvodů, s výjimkou pedagogického sboru zařízení.
- Výchovný poradce by měl klientům umožnit přiměřený přístup k jakýmkoliv záznamům, které se jich týkají, jsou součástí jejich osobní dokumentace a byly pořízeny v průběhu činnosti sociálního pracovníka.
- Výchovný poradce umožní klientům přístup k těmto záznamům.

II. Práva a prospěch klienta

- Při poskytování poradenských služeb má mít klient právo na bezpečnost, naprostou diskrétnost a zachování profesionálního tajemství.
- Poskytování poradenských služeb předpokládá nestrannost a respektování klientových práv a nepřipouští finanční, sexuální, emocionální ani jakékoli jiné zneužívání klienta.

- Podmínky poradenské služby, kvalifikace a odborné kompetence člena, který tuto službu poskytuje, musí být klientovi jasné od samého počátku jejího poskytování. Veškeré změny musí být s klientem projednány napřed.
- Před vlastním zahájením je výchovný poradce povinen poskytnout klientovi jasnou informaci o charakteru služby, postupech, o předvídatelných rizicích, která může klientovi přinést poskytování služby, stejně jako o rizicích vyplývajících z toho, když poradenská služba nebude poskytnuta.
- Poradenská služba je poskytována pouze za předpokladu písemného souhlasu klienta nebo jeho zákonného zástupce.
- Klient má v průběhu poskytování služby zaručeno naprosté soukromí. Nesmí být nikým dalším pozorován.
- Klient má právo na to, aby s ním bylo v průběhu poskytování služby jednáno s respektem a důstojností.
- Povinností výchovného poradce je poskytnout žákovi, studentovi možnost přehledu o účelu a významu jednotlivých postupů užívaných při poskytování služby.
- Výchovný poradce by se měl ze všech sil snažit maximálně podporovat svobodné rozhodování klientů.
- Výchovný poradce by neměl podnikat žádné kroky, které by porušovaly nebo omezovaly občanská nebo zákonná práva klientů.

III. Omezení vyplývající z profese

- Výchovný poradce poskytuje pouze ty služby, které spadají do jeho odborné kompetence. Svě vzdělání, kvalifikaci, kompetence a zkušenosti nezkreslují.
- Je si vědomi omezení, která patří k jeho profesi, a v případě potřeby zve ke spolupráci odborníky jiných profesí. V tomto bodě je implicitně zahrnut předpoklad, že výchovný poradce zná obecnou sféru kompetencí jiných odborníků, které žádají o spolupráci.

Profesní vymezení

Výchovný poradce se orientuje v aktuální školské a další potřebné legislativě (ve školském zákoně a příslušných směrnících, vyhláškách a metodických pokynech). Pokud jsou administrativní předpisy a nařízení v rozporu s etickými principy, vyvíjejí snahu tyto neshody a rozdíly odstranit. Pokud v tomto úsilí výchovný poradce neuspěje, měl by dát přednost etickým principům.

IV. Výkon profese (profesionální praxe)

a) Žáci a studenti

Výchovný poradce považuje za prvořadou a klíčovou záležitost zájmy dětí, žáků a studentů, které má v péči.

Zajišťuje, aby děti, žáci a studenti chápali podstatu a cíl spolupráce s výchovným poradcem či intervence v co nejvyšší míře (s ohledem na věk, mentální úroveň a schopnosti klientů).

Nevyužívá ke svému osobnímu prospěchu profesionální vztahy, které mají s klienty či spolupracujícími osobami.

b) Rodiče

Výchovný poradce vysvětluje rodičům nebo zákonným zástupcům podstatu spolupráce nebo profesionální intervence, které se týkají jejich dítěte.

Výchovný poradce seznamuje rodiče či zákonné zástupce s vypracovaným Individuálním vzdělávacím plánem (u integrovaných žáků, studentů).

Výchovný poradce projednává s rodiči nebo zákonnými zástupci plány podpory jejich dítěte a způsob spolupráce.

c) Vztahy k odborníkům jiných profesí

Výchovný poradce se snaží navázat a udržet kooperativní pracovní vztahy s odborníky příbuzných profesí a přistupuje k nim se stejným respektem a ochotou ke spolupráci, jako ke kolegům ze své profese.

Zná okruh kompetencí a hranice kompetencí u odborníků příbuzných profesí.